

Tartu Ülikool
Ajaloo instituut

Maria Sootak
BELGIA SISEKONFLIKTID VALLOONIDE JA FLAAMIDE VAHEL AASTATEL
1945-1993
Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Olaf Mertelsmann

Tartu 2014

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Ajalooline taust 1945. aastani	7
2. II maailmasõja pärand	9
2.1 Kollaboratsioon natsionaalsotsialistliku režiimiga ja selle mõju rahvuslikele liikumistele	9
2.2 <i>Question Royale</i>	11
2.3 Koolitüli	13
3. Föderaliseerumisprotsess	15
3.1 1962-1963. aastate keeleseadused	15
3.2 I riigireform 1970.....	18
3.3 II riigireform 1980-1981	20
3.4 III riigireform 1988-1989.....	21
3.5 IV riigireform 1993.....	24
4. Parteisüsteem.....	26
5. Majanduslikud tendentsid	30
5.1 Valloonia allakäik ja Flandria õitseng 1950-1966	30
5.2 Valloonia „uestiärkamine ja Flandria kuldsed kuuekümnendad.....	33
6. Kohalikul tasemel konfliktid ja lingvistilised erimeelsused	36
6.1 Fourons'i/ Voereni tüli	36
6.2 Leuveni konflikt.....	37
6.3 Meedia ja muu keeleline koostöö	38
Kokkuvõte	40
Résumé	42
Kasutatud allikad ja kirjandus	44
Lisad	48

SISSEJUHATUS

2006. aasta detsembris põhjustas prantsusekeelne telekanal RTBF Belgia lõunapoolses osas Vallooonias tohutu paanika, väites, et riigi põhjapoolne osa Flandria on kuulutanud välja iseseisvuse. Kuigi uudise vältel selgus, et tegemist on väljamõeldisega, oli telekanali telefoniliinid veel mitu päeva ülekoormusest halvatud. Paanika tulenes asjaolust, et tegemist oleks võinud olla reaalse olukorraga. Mõni aasta hiljem, 2011. aastal, polnud Belgia lõhenemine kaheks riigiks enam naljasaade – enam kui aasta vältel pärast valimisi ei suutnud riigi juhtivad parteid moodustada keskvalitsust. Vallooonias valimised võitnud sotsialist Elio Di Rupo väljendas oma frustratsiooni vihjates, et äkki Belgia peaks lahku minema. Kuigi Belgia on olnud oma üle 180aastase ajaloo jooksul suurema osa unitaarriik, on viimased 40 aastat toonud olulise muutuse nii riigikorras kui rahva mentaliteedis. 'Belglased' on alati olnud hägune mõiste, aga viimasel ajal on üha enam kahtluse alla seatud Belgia kui riigi identiteet.

Belglastel kui rahvusel pole kunagi olnud ühtset ajalugu. 1831. aastal iseseisvunud Belgia kuningriik oli kunstlikult tekitatud uus riik, suuresti suurriikide armust ja tahtest tekitada Prantsusmaa ja Preisimaa vahele puhver. Riik oli juba eos kokku pandud mitmest erinevast tükist. Kui küsida tänapäeva flaamidelt ja valloonidelt, mis rahvusest nad on, on vastused erinevad. Flaamide suhtumine oma identiteeti on erinev valloonidest – flaamid peavad end esmajoones flaamideks ja siis alles belglasteks. Valloonid seevastu kõigepealt belglasteks ja siis alles valloonia kogukonna liikmeteks.¹ Samas on flaamide ja valloonide erinevad arusaamad rahvuslikust mõtteviisist väga lihtsalt põhjendatavad – flaami kogukond on pidanud iseseisvumisest alates võitlema enesemääratlemise eest. Pole üllatav, et lõpuks kättevõidetud identiteet ja selle tunnustamine nende jaoks rahvuse määrab. Omavahelist lingvistilist assimilatsiooni oleks samuti suhteliselt võimatu teostada. Olemas on aga ka veel kolmas osapool – Belgia saksa kogukond. Saksa ja flaami keele segunemine oleks mingil määral teostatav, kahjuks pole flaami kogukonnalt sellist initsiatiivi tulnud. Antud töös

¹ De Winter, Lieven. La recherche sur les identités ethno-territoriales en Belgique. - Revue internationale de politique comparée, 2007, 4, vol. 14, lk 575-595, lk 577-579

jäetakse saksakeelne elanikkond ka tagaplaanile, sest põhilised riiklikud huvide konfliktid on siiski tekkinud kahe põhilise elanikkonna vahel – prantsusekeelsete valloonide ja flaamikeelsete (eestikeelses historiograafias kasutatakse flaami keele sünonüümina ka hollandi keelt, aga poliitilisuse ja lingvistilise korrektsuse huvides kasutab töö autor esimest) flaamide vahel. Flaamide kättevõidetud identiteet ja valloonide kaotatud hiilgus on 20. sajandi Belgia iseloomustav olukord ja ka käesoleva töö põhitemaatika.

Töö sissejuhatavas osas antakse ülevaade Belgia ajaloost enne Teist maailmasõda, pidades silmas järgneva töö läbivat temaatikat, milleks on konfliktid kahe põhilise keelegrupi vahel. Valloonide ja flaamide omavahelised konfliktid on töös läbivaks teemaks, neid vaadeldakse erinevate kontekstide raames. Need taustsüsteemid on Teisele maailmasõjale järgnev aeg – peatükk 2, föderaliseerumisprotsess – peatükk 3, majanduslikud tendentsid – peatükk 5 ja kohalikul tasemel konfliktid ning muud lingvistilised erinevused – peatükk 6. Lisaks antakse peatükis 4 ülevaade Belgia parteisüsteemist, mis on töö autori meelest pigem ise mõjutatud föderaliseerumisest kui selle põhjustaja olnud. Töö on üles ehitatud temaatiliselt, sest kronoloogilises järjekorras sündmuste kirjeldamise korral oleks töö liiga laialivalgus ja raskesti jälgitav. Autor pidas struktuuri osas vajalikuks rõhutada teatud sündmuste kordumist läbi aja ja nende tagajärgi. Samuti on oluline eraldada föderaliseerumisprotsess ülejäänud sündmustikust, et mõista selle arengut ja kujunemist.

Kirjanduses Belgia kohta on olulisel kohal võrdlusmoment teiste föderaalsete riikidega. Põhiliselt võrreldakse Belgia Šveitsiga, sest tegemist on samuti föderaalsete väikeriikidega. Samuti peab Šveits sarnaselt Belgiale toime tulema mitmerahvuselise ühiskonnaga. Arend Lijphart² käsitleb erinevate demokraatlike maade valitsemisviise ja annab mitmekesise ülevaate 36 maa riigikorrast. Tema põhirõhk läheb enamusdemokraatia ja leppedemokraatia ning unitarismi ja föderalismiga omavahelisele võrdlemisel. Kuigi Belgia kohta jääb autor pigem üldsõnaliseks ja käsitleb pigem föderalismiga ja leppedemokraatia toimimist võrreldes teiste riikidega, siis pakub Lijphart huvitava vaatenurga valloonide ja flaamide probleemidele institutsionaalsel tasandil. Ka Kenneth D. McRae³ võrdleb Belgia põhiliselt Šveitsiga, kuid seda pigem viidates oma eelmistele raamatutele samas seerias. Tema raamatute seeria „Compromise in Multilingual Societies“ analüüsib Šveitsi, Belgia, Soome ning Rootsi

² Lijphart, Arend. Demokraatia mustrid. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu 2009

³ McRae, Kenneth, D. Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press 1986

mitmerahvuslisi ühiskondi. McRae annab olulise ülevaate kõikvõimalikust statistikast ja nii flaamide kui vallooniide mõtteviisist. Kuna raamatute sari on võrdleva iseloomuga, siis arutleb McRae Belgia föderalismi olemuse üle võrreldes „klassikalise“ föderaalriigiga. Kuigi tema käsitlus annab väga põhjaliku ülevaate erinevatest arvulistest osakaaludest, siis on raamat kohati just paljude statistiliste näitajate tõttu raskesti jälgitav. Claus Heckingi raamat⁴ ja Belgia poliitilisele süsteemile keskenduv artikkel Johannes Kolli raamatus⁵ keskenduvad põhiliselt föderaliseerumisprotsessile ja selle mõjule ühiskonnas valitsevatele arusaamadele. Hecking ja Koll on mõlemad võtnud arutlusele ka võimaluse, et Belgia tõesti lõheneb kaheks erinevaks riigiks. Samuti põhineb enamik 4. peatükist parteisüsteemi kohta Heckingi artiklist. Lisa 3 haldusjaotuse tabel on tõlgitud sama Heckingi artikli põhjal, seal on pärit ka Lisa 4 kaardid. Haldusjaotuse tabeli tõlkimisel oli abi Välisministeeriumi ja Euroopa Liidu kodulehekülgedest. John Fitzmaurice'i raamat⁶ räägib väga põhjalikult erinevatest valimistulemustest ja koalitsiooniläbirääkimistest. Sarnaselt McRaele on Fitzmaurice väga põhjalikult kirjeldanud erinevaid valitsuskoalitsioone ja nende koosseise. Antud töö käsitluses aga pole parteisüsteem niivõrd olulist osa mänginud sisekonfliktide tekkimisel. Hoolimata liigsest täpsusest on Fitzmaurice'i kirjutatu teine kirjandusteos, millele põhineb 5. peatükk. Els Witte koos Jan Craeybeckxi, Alain Meyneni⁷ ja Harry van Velthoveniga⁸ pakub vaatenurga Belgia tänase olukorra kujunemisele, mis on väga sarnane antud töö autori omale. Witte ja teised vaatlevad föderaliseerumist kui protsessi tulemust, milleni on jõutud poliitiliste, majanduslike ja ühiskondlike aspektide mõjul. Witte'i raamatud käsitlevad palju ka föderaliseerumisprotsessi enda kujunemist ja selle toimimist reaalsuses.

Antud töö keskendub föderaliseerimisprotsessi, majanduse ja parteisüsteemi mõjudele vallooniide ja flaamide vahelistes konfliktides ja näitab, kuidas regionaalsel tasandil konfliktid võivad kergesti areneda üleriiklikuks kriisikoldeks. Samuti annab autor omapoolse hinnangu Belgiale eripärasele kompromissotsimisele riiklikul tasandil. Töö on uudne, sest eestikeelses kirjanduses pole palju avaldatud konkreetselt Belgia sisekonfliktide temaatilist teost. Autori

⁴ Hecking, Claus. *Flamen und Wallonen: Fremde Nachbarn im Hause Belgien?* Berlin: dissertation.de 2002

⁵ Koll, Johannes, koos. *Belgien. Geschichte, Politik, Kultur, Wirtschaft.* Münster: Aschendorff Verlag 2007

⁶ Fitzmaurice, John. *The Politics of Belgium.* New York: St. Martin's Press 1983

⁷ Witte, Els; Craeybeckx, Jan; Meynen, Alain. *Politieke Geschiedenis van België: van 1830 tot heden.* Antwerpen: Standaard Uitgeverij 1990

⁸ Witte, Els; Van Velthoven, Harry. *Les querelles linguistiques en Belgique.* Bruxelles: Le Cri édition 2011, Witte, Els; Van Velthoven, Harry. *Sprache und Politik.* Bruxelles: VUB University Press 1999

jaoks on teema oluline, sest Belgia oma geograafilise väiksusega ja siseriikliku rahvuste konfliktidega on küllaltki sarnane Eestile. Kirjanduse läbitöötamise ja töö kirjutamise käigus sai aga järjest selgemaks, et belgiapärasest kompromissiderikast või sellele sarnast föderaalset riigikorda Eesti riigile rakendada oleks ebaratsionaalne. Samuti tundub, et selliselt rakendatud riigikord pole mõistlik mitte ainult Belgiale, vaid ükskõik millisele muule riigile. Raske oleks leida maad ja olukorda, kus selline föderaalne konsensuslik demokraatia efektiivselt toimida võiks. Selliste kompromisside leidmise süsteemi on autor suhtunud kriitiliselt. Tihti ei jõuta probleemide lahendamisel reaalse lahenduseni, vaid tahetakse lihtsalt leida võimalus mõlemale osapoolale midagi anda. Kuidas sellised kompromissid on Belgia lõhestumust mõjutanud, selgub käesolevas töös.

1. AJALOOLINE TAUST 1945. AASTANI

Belgia keeleline jaotuvus sai alguse varakeskajal suure rahvasterändamise ajajärgul. Keelepiiri, mis jaotas toonase Belgia territooriumi kujundlikult kaheks, nimetati romaani-germaani keelepiiriks. 1815. aastal liideti Belgia Euroopa võimude kontserdi otsusel Madalmaade Ühendkuningriigiga. Pärast 1830. aastal alanud revolutsiooni ja iseseisvusvõitlust 1831. aastal Belgia iseseisvus ja Euroopa kaardile tekkis uus kuningriik eesotsas kuningas Leopold I'ga Saksi-Coburgi ja Gotha dünastiast. Et saada suurriikide tunnustust, pidi uus riik leidma midagi, millega õigustada enda kohta uuel Euroopa kaardil. Selleks sai põhiseadus – Euroopa „mudelkonstitutsioon“. Belgia 1830. aasta põhiseadus polnud aga väga liberaalne 21. sajandi kontekstis. Valimisõigus oli vaid umbes 1% elanikkonnast, kuid selle prantsusekeelse eliidi õigustele oli pühendatud terve peatükk konstitutsioonist.⁹ Revolutsiooni ja iseseisvumise taga oli põhiliselt prantsusekeelne eliit, kes järgnevatel kümnenditel uue riigi juhtohjad enda kätte haaras.

Keelelise olemusega konfliktid on tegelikult alles 20. sajandi nähtus. Varasemalt suutis Belgia ühiskond väga hästi kakskeelsena toimida. Selline „keelerahu“ toimus küll suuresti ainult seetõttu, et riigi poliitiline eliit oli iseseisvumisest saati prantsusekeelne. *Bourgeoisie* oli see, kes revolutsiooni juhtis ja uue riigi üles ehitas. Peaaegu kogu flaamikeelne elanikkond oskas prantsuse keelt väga heal tasemel. Kogu riigi poliitiline ja kõrgklassi seltskondlik elu toimus prantsuse keeles, flaamid ei valmistanud raskusi tarbida prantsusekeelset meediat ja ajada riigiasju samuti selles keeles. 19. sajandi Belgia ühiskonna põhiline vastuseis oli liberaalide ja katoliiklaste, mitte keelegruppide vahel. Võitlus käis religiooni rolli üle koolihariduses. Alates 19. sajandi keskpaigast hakkasid ka flaamid oma rahvuslikku eneseteadvust rohkem määratlema, tekkisid flaamikeelsed liikumised. Kuigi ametlikult saavutas Flandria järjest suurema tunnustuse omaette piirkonnana alles 1920. ja 1930. aastatel, siis alustalad nendeks muutusteks ehitati juba 19. sajandi lõpus. Olukord muutus, kui Flandria 1932. aastal ametlikult ainult flaamikeelseks sai.¹⁰ Sellest hetkest ei pidanud Flandria võitlema enam selle

⁹ Hattenhauer, Hans. Euroopa õigusajalugu. Tallinn: Juura 2007, lk 628-629

¹⁰ Billiet, Jaak; Maddens, Bart. Belgische Gesellschaft und die 'Gemeinschaften'. - Koll, Johannes, koos.. Belgien. Geschichte, Politik, Kultur, Wirtschaft. Münster: Aschendorff Verlag 2007, lk 121-147, siin lk 126

eest, et teda tunnustataks omaette muukeelse alana. Hoolimata ükskeelsusest seisid flaamide suured autonoomiavõitlused veel ees. Kusjuures esmakordselt täielikult flaami keelde tõlgitud põhiseaduse esitas jurist Emile van Dievoet valitsusele alles 1955. aastal. Eelnevad 120 aastat oli Belgia riik toiminud ainult prantsusekeelse konstitutsiooni põhjal.¹¹

Esimene maailmasõda tekitas kibestumust nii flaamide kui valloojate leiris. Kuna saksa võimud nägid flaame kui allasurutud rahvast, siis käituti nendega leebemalt kui ülejäänud riigi rahvastikuga. Samas langes Belgia poole peal palju flaame just selle tõttu, et nad ei saanud prantsusekeelsetest käskudest lihtsalt aru. Käske anti ainult prantsuse keeles ja paljud noored sõdurid ei osanud või ei suutnud stressiolukorras hüütud sõnu õigesti tõlgendada. Flaamikeelsete liikumiste vedajateks pärast Esimest maailmasõda olidki langenud sõdurite lähedased.

Prantsusekeelne enamus pole kunagi näidanud üles erilist initsiatiivi õppida flaami keelt – vastiseseisvunud riigis puudus neil motivatsioon ja vajadus. Flandria ja flamingantide järjest suurema iseseisvumise käigus tundsid frankofoonid ennast pigem ohustatuna, kui nägid selles võimalust ennast ja kogu riiki mitmekesistada. Kui Flandrias vähenes huvi prantsuse keele õppimise ja rääkimise vastu, ei kerkinud esile prantsusekeelset elanikkonda, kes oleks riigi tasandil asendanud kadumaläinud kakskeelseid flaame. Selline olukord tekitas trotsi ja kiuslikkust kahe elanikkonna vahel ja andis aluse edaspidisteks ka antud töös käsitletud probleemideks.

¹¹ Ruys, Manu. Les Flamands, un peuple en mouvement, une nation en devenir. Tielt: Lannoo 1973, lk 158

2. II MAAILMASÕJA PÄRAND

2.1 Kollaboratsioon natsionaalsotsialistliku režiimiga ja selle mõju rahvuslikele liikumistele

Pärast II maailmasõja lõppu süüdistas Belgia prantsusekeelne avalikkus flaame kollaboratsioonis natsionaalsotsialistlike okupantidega. Kuigi selline väide oli väga emotsionaalse iseloomuga ja liialt üldistatud, on võimalik antud mõtteviisi pelgalt arvudega põhjendada. Flaami rahvusliikumised tegid sakslastega tõepoolest rohkem koostööd kui vallooned. Heckingi¹² ja Ruysi¹³ allikate järgi esitati pärast sõda 279 807 kuni 340 000 inimesele süüdistus koostöö eest natsionaalsotsialistliku režiimiga, Ruysi andmetel oli 184 627 neist flaamid, kellest 30 000 mõisteti süüdi. Hecking ütleb, et üldse mõisteti süüdi kokku 58 000 inimest. Hoolimata väikestest erinevustest, näeme arvude suurusjärgudest, et flaamid tegid sakslastega rohkem koostööd. Flaamide kahjuks räägib ka asjaolu, et Hitler kuulutas 1940. aasta juulis, et natsionaalsotsialistid Belgias töötavad flaamide huvides.¹⁴ Veelgi enam, flaame oli vähe vastupanuliikumises, mis oli valdavalt valloonte poolt juhitud. Flaame seostati rohkem kollaboratsiooniga ka nende poliitiliste vaadete tõttu – riigi flaamikeelses osas oli levinud pigem katoliiklik parempoolsus. Vallooned olid aga alati olnud pigem sotsialistlikud vasakpoolsed.¹⁵ Asjaolu, et ka Valloonia oli katoliiklus levinuim usk, ei leidnud tihtipeale esiletõstmist. Samuti oli valloon Léon Degrelle – üks Belgia olulisim II maailmasõja aegne kollaborant. Degrelle'i loodud partei *Christus Rex*'i liikmed nimetasid ennast „rexistideks“ ja lõid Valloonia SS-Leegioni. Nende väeüksus võitles Saksamaa poolel ka Narva all 1944. aastal. Kollaborante oli mõlemal pool, nagu kõikides ülejäänud okupeeritud Euroopa riikides. Pärast traumeerivat sõda oli rahval vaja leida patuoinad ja flaamide vastu töötas üsna mitut vettpidavat argumenti – alates arvukatest kollaborantidest ja lõpetades natsionaalsotsialistide avaliku soosinguga. Vallooned olid pärast Teist maailmasõda ründeformatsioonil – nemad olid olnud vastupanuliikumise juhtiv jõud. Peale selle välistas juba nende etniline kuuluvus igasuguse Hitleri poolehoidu – nad olid märtrid.

¹² Hecking, Claus. *Flamen und Wallonen: Fremde Nachbarn im Hause Belgien?*, lk 72-75

¹³ Ruys. *Les Flamands, un peuple en mouvement, une nation en devenir*, lk 132

¹⁴ Arblaster, Paul. *A History of the Low Countries*. New York: Palgrave Macmillan 2006, lk 225

¹⁵ McRae, Kenneth, D. *Conflict and Compromise in Multilingual Societies*, lk 32

Flaamid protesteerisid sõjajärgsetel aastatel sõjatribunalide otsuste vastu, mis olevat nende meelest ebaõiglasel olnud eelkõige frankofoonsete kohtunike tõttu.¹⁶ 1950. aastate esimene pool oli flaami rahvusliikumistele raske, sest igasugune flamingantide esilekerkimine tembeldati koheselt natsionaalsotsialistliku režiimi toetajateks. Frankfoone seostati seevastu koheselt vastupanuliikumise ja patriotismiga sõja ajal. Paljud kakskeelsed flaamid läksid isegi nii kaugemale, et hakkasid oma flaami päritolu eitama ja väitsid end olevat frankofoonid.¹⁷ Seetõttu tekkisid arvestatavad flaamide sõjajärgsed poliitilised parteid aastaid hiljem kui vallooni omad. Esimene suurem vallooni poolt algatatud rahvuslik algatus pärast II maailmasõda oli aga Valloonia Rahvuskongressi kokkukutsumine 1945. aasta oktoobris. Esialgu arutati koguni Flandriast lahkulöömist ja Prantsusmaaga ühinemist. Pärast lisahääletust otsustati siiski oma edasised nõudmised föderaalset riigikorra poole Belgias suunata.¹⁸ Kuigi suurema föderaliseerumiseni jõuti alles paar kümnendit hiljem, ja sedagi flaami kogukonna surve, siis saatis kongressil arutatu selge sõnumi flaamidele. Rahumeelse kooselu ajastu oli läbi.

Süüdistused vaibusid 1950ndate lõpuks ja flaami liikumisel avanes võimalus uuesti tegutsema hakata. Üheks põhjuseks, miks sõjajärgne kollaborantide tagakiusamine suhteliselt kiiresti vaibus, võis olla lihtsalt süüdistuste lõppemine. Braembussche'i meelest on aga tegemist Belgia rahva nn kollektiivse kehva mäluaga. Flaamide valmidus unustada kollaborandid oli arusaadav. Aga ka vallooniid töötasid selle nimel, et sõjaperiood võimalikult kiiresti ja efektiivselt inimeste mälestust kustutatud saaks. Braembussche toob siinkohal välja erinevuse ajaloolise trauma ja ajaloolise tabu vahel. Belgia näitel on sõjakoledused – inimohvrid, rüüstatud linnad ja repressioon – ajalooline trauma. Koostöö vaenulike võõrvõimudega on ajalooline tabu. Seda üritataksegi teadlikult unustada – frankofoonsete elanike kollaboratsiooni natsionaalsotsialistidega, mõne erandiga, vallooniid poolel eitatakse.¹⁹ Nagu käesolevas töös edaspidi näha saab, siis selline üksmeelsus mingi erimeelsus kiiresti unustada peaaegu terve riigi rahva seas on Belgia lähiajaloo erandlik.

¹⁶ Koll, Johannes. *Geschichtlicher Überblick*. - Koll, Johannes, koos. *Belgien. Geschichte, Politik, Kultur, Wirtschaft*. Münster: Aschendorff Verlag 2007, lk 5-44, siin lk 33

¹⁷ Rillaerts, Stéphane. *La frontière linguistique, 1878-1963*. Bruxelles: CRISP 2010, 24-25 nr. 2069-2070, lk 7-106, siin lk 53

¹⁸ Hecking, Claus. *Das politische System*. - Koll, Johannes, koos. *Belgien. Geschichte, Politik, Kultur, Wirtschaft*, siin lk

¹⁹ Braembussche, Antoon van den. *The Silence of Belgium: Taboo and Trauma in Belgian Memory*. - Labio, Catherine, *ed. by*. *Belgian Memories*. Yale French Studies. Yale University Press 2002, nr 102, lk 35-52, siin lk 47-49

2.2 *Question Royale*

Monarhia roll Belgia riigi ajaloos on kuninga ametlikult esinduslikust seisusest hoolimata olnud alati sisepoliitiliselt väga oluline. Fitzmaurice toob välja järgmised näited: Leopold I (valitsusaastad 1831-1865) nõudis õigust sekkuda rohkem riigi sisepoliitikasse, Albert I (1909-1934) juhatas ise Esimeses maailmasõjas vägesid ja muidugi Leopold III (1934-1951) ning Baudouin'i (1951-1993) osalus *Question Royale*'is.²⁰ Monarhia ei ole Belgias ainult representatiivne jõud – kuninga mitteametlik ülesanne on olnud pärast II maailmasõda üritada riigi elanikkonda ja poliitilisi jõude lepitada. Kuigi kogu Belgia riigi keeruline ajalugu on tihedalt seotud keeleküsimumusega ja -probleemidega, siis oleks pealiskaudne väita, et kõik Belgia sisekonfliktid põhinevad ainult keelelistel vastuoludel. „Kuninglik küsimus“ on väga illustreeriv näide sellest, kuivõrd nende kahe rahvuse mõtteviis juba omavahel erineb. Antud konflikt oli senise Belgia, vaevalt 120aastase riigi kõige raevukam kokkupõrge Flandria ja Valloonia vahel. Olukorra tõsidust kinnitab ka asjaolu, et viie aasta jooksul, mil kriis kestis, oli Belgial kokku üheksa valitsust,²¹ inimohvritest rääkimata.

Pärast Teise maailmasõja lõppu heideti kuningas Leopold III-le ette, et ta olevat sõja ajal okupantidega liiga palju koostööd teinud. Sõjaaegne vastupanuliikumine *Front de l'indépendance* avaldas kirjutise, kus kuningat kritiseeriti neutraalsuse väljakuulutamise eest enne sõda. Pahameelt tekitas kuulujutt, et kuningas keeldus eksiili minemast, sest olevat kindel olnud Saksamaa võidus. Kuninga saksameelsus avaldus ka tema külaskäigus Berchtesgadenisse 1940. aastal, kus ta kohtus Hitleriga. Lisaks kõigele pidas avalikkus seadusevastaseks Leopoldi uut abielu oma laste koduõpetajaga 1941. aastal, kui sõda veel käis. Abiellumiseks oli kuningal vaja ministrite luba, kes aga olid kõik eksiilis Londonis.²² Riigi jaoks suure tragöödia ajal abiellumine oli seetõttu seadusevastane ja tundus vastuoluline ning kohatu.

Samuti ei mõistnud kuningas kunagi avalikult hukka juutide tagakiusamist ja sunnitöölaagreid.²³ Samas oli kuningas väitnud, et jääb Belgiasse, et olla samamoodi sõjavang

²⁰ Fitzmaurice, John. *The Politics of Belgium*, lk 78

²¹ Arblaster. *A History of the Low Countries*, lk 232

²² Samas, lk 222

²³ Witte, Craeybeckx, Meynen. *Politieke Geschiedenis van België: van 1830 tot heden*, lk 247

nagu tema sõdurid.²⁴ Selline käitumine tekitas segadust ja jättis Leopoldist kaasajooksiku mulje. Ühest küljest väitis ta, et jäi oma rahva juurde, et neile toetust avaldada, aga nende eest väljaastumiseks tal julgust või tahet ei jätkunud. Teisalt tegi kuninga kui ametliku riigipea kohalolek okupatsioonirežiimile raskemaks erinevaid seadusemuudatusi läbi viia. Kuningas ja tema nõunikud said tihti otsuste väljakuulutamiste ja lubade saamisega viivitada ning seeläbi oma rahva jaoks saatuslike seaduste vastuvõtmist edasi lükata.²⁵ Nii registreeriti Belgias näiteks vaid 42 000 juuti, kuigi riigis kokku arvati olevat vähemalt 60 000.²⁶ See oli aga informatsioon, mis rahvani vahetult pärast sõda ei jõudnud. Kahjuks on inimloomus selline, et negatiivsed sündmused jätavad peaaegu alati sügavama jälje kui positiivsed. Leopoldi kaudsed heated ei heastanud tema eksimusi rahva silmis.

1950. aastal korraldati rahvahääletus, mille tulemusel 57,7% riigi elanikkonnast oli kuninga ametissejäämise poolt. See referendum peegeldab hästi Belgia rahvastiku lõhestumust: 72% flaamidest soovis kuninga jätkamist, samas kui vallooniidest soovis sama 42% ja brüssellastest 49%. Leopold III võis seega rahva enamuse soovil troonile naasta. Pärast otsuse väljakuulutamist puhkesid aga Valloonia linnades Hainaut's ja Liège'is sotsialistide poolt õhutatud rahutused. 1950. aasta juulis lasid politseinikud Grâce-Berleuri külas mässude käigus maha neli inimest. Ohvrid olid endised vastupanuliikujad. Lisaks sellele võib vallooniidide vastumeelsust kuninga suhtes seostada asjaoluga, et kuningas keeldus sõja ajal vastupanuliikumisi toetamast. Kuna enamuse Belgia *résistance*'ist olid frankofooniidid ja valdavalt vallooniidid, siis on nende pahameel mõistetav. Kuninga naasmist troonile toetasid enamasti katoliiklased ja parempoolsed parteid. Witte, Craeybeckx ja Meynen väidavad, et paljud kaitsesid kuningat selle tõttu, et lootsid enda südametunnistust sõja ajal korda saadetu pärast rahustada.²⁷ Olukord arenes koguni nii kaugele, et sotsialistid ja kommunistid plaanisid 1950. aasta augusti lõpuks „marssi Brüsselile“ – vägivaldset protestiaktsiooni valitsuse tegevuse vastu. Et mitte kodusõtta sattuda, otsustati, et kuningas peab siiski tagasi astuma ja trooni oma pojale Baudouin'ile loovutama.²⁸ Baudouin krooniti 11. augustil 1951 Belgia ajaloo viiendaks kuningaks. *Question Royale*'i viimane inimohver oli kaudselt Julien Lahaut,

²⁴ Fitzmaurice. *The Politics of Belgium*, lk 47

²⁵ Fitzmaurice. *The Politics of Belgium*, lk 47

²⁶ Arblaster. *A History of the Low Countries*, lk 225

²⁷ Witte, Craeybeckx, Meynen. *Politieke Geschiedenis van België: van 1830 tot heden*, lk 247-249

²⁸ McRae. *Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium*, lk 111-112

kes Baudouin'i ametivande tseremoonia ajal hüüdis „Vive la République!“ (eesti keeles „Elagu vabariik!“). Nädal aega hiljem, 18. augustil lasti Lahaut oma kodus maha, kahtlustati rojaliste.²⁹

McRae toob *question royale*'i juures välja kaks aspekti, mida tuleks rõhutada. Esiteks, ei seatud kunagi kahtluse alla Belgia monarhiat. Küsimus polnud selles, kas jätkama peaks kuningriigi või vabariigina. Probleemina nähti kuninga isikut ja tema käitumist. Konflikti arenedes muutusid argumendid emotsionaalsemaks ja mõlemad osapooled oli juba põhimõtteliselt teise poole otsuse vastu. Vallooned surusid vägivalla abil oma tahte peale. Teiseks tähendas kuninga tagasiastumine (vastu rahva enamuse ametlikule soovile) ikkagi flaamide jaoks kaotust.³⁰ Selline lüüasaamine lõi veelgi suurema kiilu riigi elanikkonna vahele. Flaamid, kes olid juba niigi räsitud sõjasüüdistustest, pidid leppima alanduse ja ebaõiglase allajäämisega. Valloonde jaoks ei olnud nii oluline, et kuningas tagasi astus, vaid see, et nende tahe peale jäi. Sõjajärgne ajajärk oli viimane Belgia senises ajaloos, mil vallooned olid veel riigi eliit. Kunagine *bourgeoisie*, kes 1831. aastal kuningriigi iseseisvumist juhtis, oli tegelikkuses ammu oma võimu kaotanud. Järgnevatel kümnenditel Vallooniat tabav majanduslik allakäik ja seltskondlik mandumine, tõi selle kurva fakti nende jaoks väga valusalt välja.

2.3 Koolitüli

Aastatel 1950-1959 lahvas Belgias uus üleriiklik konflikt – nn koolitüli. Belgias tegutses kahte tüüpi koole: avalikud ehk ilmalikud koolid, keda toetasid liberaalid, ja katoliiklikud koolid, keda toetasid kristlikud demokraadid. Katoliiklikud koolid olid arusaamal, et hariduse määrab religioon ja usulised vaated peavad õpetuses olema läbivad. Avalikud koolid olid aga seisukohal, et kooliõpetus peab olema neutraalne. 1950ndate alguses hakkasid katoliiklikud koolid nõudma samuti riigipoolseid toetusi, nagu said avalikud koolid. Nende argument siinkohal oli selline, et paljudele perekondadele on katoliiklik haridus liiga kallis. Õppemaksud olid aga liiga suured, sest erakoolid ei saanud riigilt finantsabi. Pärast võimalike toetuste avalikukstegemist, leidsid paljud liberaalid, et väljapakutud toetused erakoolidele on liiga kõrged. Pärast toetuste vähendamist ja kvalifikatsioonikriteeriumite sätestamist, millest

²⁹ Witte, Craeybeckx, Meynen. *Politieke Geschiedenis van België: van 1830 tot heden*, lk 249

³⁰ McRae. *Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium*, lk 112

hakkasid sõltuma erakoolide õpetajate palgad, avaldasid pahameelt katoliiklased. Järgnesid mõlemapoolsed protestid, streigid ja boikoteerimised. 1958. aastal jõuti aga lõpuks kompromissini ja võeti vastu Koolipakt (prantsuse keeles *Pacte scolaire*, flaami keeles *Schoolpact*). Uus seadus andis vanematele õiguse valida, millisesse kooli ta oma lapse paneb, nii kaua kui see on tema elukohale piisavalt lähedal. Avalikud koolid said ilma piiranguteta oma võrgustikku laiendada. Et erakoolid saaksid pakkuda tasuta haridust, maksti neile täpselt nii palju toetusi, et see garanteerida.³¹ Lepiti kokku, et kiriklikke ja avalikke koole koheldakse seaduse silmis võrdselt, st kumbagi poolt ei eelistata teisele kultuurilistel või muudel eesmärkidel. Philipp Krämeri sõnul leiti Koolipaktiga lahendus senisele liberaalide ja katoliiklaste vastasseisule. Lõhe katoliiklike ja liberaalsete kogukondade vahel vähenes siinkohal tohutult.³²

Koolitüli lahenemisega taandus usulisel maailmavaatel põhinev vastasseis. Kuigi Flandria oli ajalooliselt rohkem katoliiklik ja Valloonia sotsialistlik/liberaalne, siis seisnenud koolitüli nende kahe piirkonna omavahelistes erinevustes. Teine põhjus, miks liberaalide ja katoliiklaste vastuseis mandus, võis peituda lihtsas asjaolus, et liberaalid kaotasid järjest enam mõjuvõimu nii Valloonias kui Flandrias. Kuigi koolitüli olemus polnud keeleline konflikt, on liberaalide ja katoliiklaste omavahelise rivaliteedi lahenemine olulise tähtsusega riigi edasises sisepoliitilises kliimas. Usuline pühenduvus polnud enam määrava tähtsusega, selle põhjal ei väärtustatud inimesi ega mõistetud neid ka hukka. Hakati otsima teisi tunnuseid, mille järgi inimesi hinnata – põhitähelepanu koondus nüüdsest keelelisele kuuluvusele.

³¹ Witte, Craeybeckx, Meynen. Politieke Geschiedenis van België: van 1830 tot heden, lk 258-264

³² Krämer, Philipp. Der innere Konflikt in Belgien: Sprache und Politik. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller Aktiengesellschaft & Co. KG 2010, lk 38-39

3. FÖDERALISEERUMISPROTSESS

1960ndate alguseks jõudis Belgia poliitiline avalikkus seisukohale, et Belgia unitaariigina enam toimida ei saa. 1970. aastal tehti riigireformidega ametlikult algust, tegelik föderaliseerumisprotsess algas juba 1962. või isegi 1932. aastal. Kokku on riigireforme tehtud kuus, viimane neist võeti vastu 2011. aastal. Käesolevas töös käsitletakse vaid esimest nelja, sest 1993. aasta reformiga määrati lõplikult Belgia staatus föderaalriigina.

3.1 1962-1963. aastate keeleseadused

1960ndate aastate alguseks oli Belgia põhiliseks sisepoliitiliseks probleemiks kasvanud keelepiir. Alates 1921. aastast korraldati iga kümne aasta tagant küsitlus selgitamaks välja erinevate piirkondade keelelised proportsioonid. Tulemuste põhjal liigutati keelepiiri vastavalt põhja või lõuna poole. Initsiatiiv kindlalt fikseeritud keelepiiri vajaduse järele tuli esialgu flaami kogukonda kuuluvatelt äärmuslastelt. 1955. aastal kirjutasid 47 flaami organisatsiooni alla avaldusele, millega nõuti keelepiiri iga kümnenditaguse nihutamise lõpetamist. Avalduse eesmärk oli saavutada fikseeritud keelepiir Flandria ja Valloonia vahel.³³ Põhjuseks toodi asjaolu, et selline keelepiiri pidev liigutamine tõi kaasa konflikte kohalikes omavalitsustes. Tegemist oli piirkondadega, kus keeleline osakaal prantsuse- ja flaamikeelsete elanike vahel muutus suhteliselt tihti. Piirkondade pendeldamine Flandria ja Valloonia vahel kahjustas ametkondade sujuvat toimimist ja järjepidevust. Tihti oli vaja kõik dokumendid juba järgmiseks päevaks vastavasse keelde tõlkida, rääkimata asjaajamiskeele muutumisest.³⁴ Sellise põhjuse väljatoomist võib mõista sellisena nagu teda esitleti – tüütu bürokraatia vähendamise vajadus. Samas pidi ka Valloonia haldusaparaat keelepiiri nihutamise korral sama tõlkimisprotseduuri läbima. Pigem oli flaami kogukonna meelest käes õige hetk nõuda suuremat iseseisvust. Kindla keelepiiri korral saab muidu pendeldavatele aladele rakendada samasuguseid seadusi nagu ülejäänud piirkonnas. Ühtlasi oli Flandrial mingil moel pidev kontroll sealse elanikkonna üle. Fikseeritud keelepiir tähendas flaami kogukonnale

³³ Rillaerts. La frontière linguistique, 1878-1963, lk 56-57

³⁴ Samas, lk 95

järjekordset sammu enesemääratlemise ja -kehtestamise poole.

Kuigi sellel ajal veel unitaarselt meelestatud katoliiklaste ja sotsialistide arvates polnud fikseeritud keelepiir riiklikku ühtsust silmas pidades soodne, siis 1962. aasta novembris võeti vastu keeleseadus, mis 1963. aasta septembrist jõustus.³⁵ Kompromissini jõuti osalt ka seetõttu, et valitsusparteid ei tahtnud anda flaami äärmuslastele põhjust protesteerida.³⁶ Belgia jagunes neljaks: prantsuse-, flaami-, saksa- ja prantsuse-flaamikeelseks alaks. Prantsusekeelsed Valloonia provintsid on Hainaut, Vallooni Brabant, Namur, Liège ja Luxembourg. Flandriaale jäävad seega flaamikeelsed Antwerpen, Limburg, Flaami Brabant, Ida-Flandria ja Lääne-Flandria. Geograafiliselt võib üldistades öelda, et riigi põhjaosa on flaamikeelne, lõunas räägitakse prantsuse keelt ja idas on väike ala Liège'i (Lüttichi) provintsis, mis on saksakeelne (vt Lisa 3 ja 4). Üle jääb veel kakskeelne Brüssel, mis ei kuulu ühegi provintsi alla, aga geograafiliselt asub Flaami Brabandi kesk-lääneosas. Lisaks oli 1954. aastast Brüsseli ümber määratud 19 eristaatusega kohalikku omavalitsusüksust, mis küll ainult Flandria alla kuulusid, aga kus elanikel oli õigus saada teatud avalikke teenuseid lisaks flaami keelele ka prantsuse keeles.³⁷ Oluline oli eristada eristaatusega regioone ja kakskeelseid regioone (nagu on Brüsseli linn). Esimestes oli ametlik keel ikkagi antud piirkonna keel, aga vastavalt vajadusele oli näiteks võimalik osa dokumente teises keeles lugeda. Samuti oli elanikel õigus omandada algharidus oma emakeeles. Kakskeelsetes regioonides aga kasutati ametliku keelena nii prantsuse kui saksa keelt ja elanikel oli õigus kõiki avalikke teenuseid oma emakeeles saada.³⁸

Kuna Brüssel oli nüüd ametlikult kakskeelne piirkond, nõuti teatud töökohtades edaspidi nii prantsuse kui flaami keele oskust. Paljud frankofoonsed brüssellased kohati koguni keeldusid flaami keelt rääkimast või lihtsalt ei osanud seda. Eriti kartsid sellised frankofoonid kakskeelseid flaame, kuid kindlasti ei saa mainimata jätta ka kakskeelsete frankofoonide eelisolukorda tööturul.³⁹ Kindlasti olid sellised kartused ka õigustatud, sest uue keeleseadusega kaasnesid ka meetmed töötajate võimekuse kontrollimiseks.

Frank Berge meelest on 1962. aasta keeleseadus ja sellega kaasnev riigi ametlik tükeldamine

³⁵ Witte, Van Velthoven. Sprache und Politik, lk 200

³⁶ Samas, lk 200-201

³⁷ Krämer. Der innere Konflikt in Belgien: Sprache und Politik, lk 39-40

³⁸ Witte, Van Velthoven. Les querelles linguistiques en Belgique, lk 139-140

³⁹ Hecking. Flamen und Wallonen: Fremde Nachbarn im Hause Belgien?, lk 81

föderaliseerumisprotsessi „seemneks“. Loodi soodne pinnas esialgu kultuurilise, hiljem ka administratiivse ja majandusliku autonoomia taotlemisele.⁴⁰ De Coorebyter väidab, et 1963. aasta sündmused viisid kolme leeri tekkimiseni, kes kõik tundsid end mingil moel ahistatud olevat. Esmalt Flandria, kes tundis, et ta on nii keeleliselt kui kultuuriliselt frankofoonide poolt survestatud. Teisalt vallooned, kelle meelest domineeris Flandria poliitiliselt ja majanduslikult Valloonia üle ja kes olid Brüsseli poolt unarusse jäetud. Kolmas osapool olid veel omakorda Brüsseli frankofoonid, kes tundsid end flaamide poolt ohustatuna ja kellele Valloonia ebalev toetus kindlust ei pakkunud.⁴¹ Tegelikult on olemas veel neljas leer – saksakeelsed belglased, kes tihti avalikust diskussioonist üldse välja jäävad.

Rillaerts toob välja asjaolu, et flaami rahvusliikumised eelistasid territoriaalset keelekasutust. Kui vallooned kolisid Flandriasse, st flaami keelealasse, siis pidid nad ka flaami keelt oskama. Selline käsitlus jätab aga halba seisu keelepiiri vahetus läheduses olevad piirkonnad, kus nt frankofoonide osakaal on piisaval suur, et neile tuleks pakkuda prantsuse keeles avalikke teenuseid. Flaamide argumendiks oli, et teise riiki kolides peavad inimesed samuti sealse keele ära õppima.⁴² Selline mõtteviis on kindlasti tuttav ja arusaadav eelkõige teistele väikerahvastele. Ka eestlaste seas on levinud pigem arusaam, et teise kultuuriruumi minnes peab kohanema sihtriigi kultuuriga, mitte vastupidi. Sama eeldatakse ka teistelt. Mingil määral üritatakse sellega kaitsta oma kultuuri ja keelt. Teisalt pole väikerahvastel kunagi olnud muud võimalust – nende keeli lihtsalt ei räägita maailmas palju ja seetõttu tuleb välismaale minnes õppida ära „suurem keel“. Belgias on siiski olukord natuke teistsugune, sest tegemist pole kahe erineva riigiga. Selline protektsionistlik mõtteviis on riiklikku ühtsust ja keelelist integratsiooni pärssiv.

Valloonide flaami keele oskamatused põhjuseid peab otsima kaugemalt kui 1963. aasta keeleseaduse vastu protestijate eluajast. Alates Belgia iseseisvumisest 1831. aastal oli riigi eliit alati olnud prantsusekeelne. Flaame, kes prantsuse keelt ei osanud, peeti alamrahvaks (vähe sellest, flaame koheldi niisamagi lihtrahvana). Flaamid, kes soovisid sotsiaalselt ülespoole ronida, pidid kindlasti prantsuse keelt oskama. Vastupidiselt see aga ei toiminud –

⁴⁰ Berge, Frank; Grasse, Alexander. *Belgien – Zerfall oder föderales Zukunftsmodell?* Opladen: Leske + Budrich 2003, lk 109-111

⁴¹ De Coorebyter, Vincent. *Clivages et partis en Belgique*. Bruxelles: CRISP 2008, 15 nr. 2000, lk 7-95, lk 49

⁴² Rillaerts. *La frontière linguistique, 1878-1963*, lk 53

vallooniidel oli harva põhjust flaami keelt õppida.⁴³ Seetõttu polnud enamikul vallooniidel juba põlvkondade kaupa motivatsiooni flaami keelt rääkida. Paljud flaamid aga kasvasid üles teadmises, et edukas karjäär on võimalik ainult prantsuse keelt osates. Selline lingvistiline eristumine ei ole tegelikult ainult Belgia eripära. Prantsuse keel on maailmas rohkem levinud ja ajalooliselt alati olulisem olnud kui flaami keel. Kui flaamid aga prantsuse keelt enam karjääriredelil üles ronimiseks tingimata vaja polnud, tekkis olukord, kus paljud flaamid võisid keelduda juba trotsist edasistest süvaõpingutest. Samas nõutakse Flandrias enamasti ikkagi endiselt prantsuse keele õppimist, mida Valloonias flaami keele puhul nii rangelt ei rakendata. Kõige ratsionaalsem oleks muidugi, kui mõlemas piirkonnas oleks teise piirkonna keele õppimine endiselt kohustuslik. Kuigi õppimine ei tähenda alati rääkimist, siis hoitaks ära olukord, kus suur osa riigi elanikest pole kunagi proovinudki teise poole keelt õppida.

3.2 I riigireform 1970

Riigireformide seeriaga tehti ametlikult algust alles 1970. aastal. Riigireformid lükkasid Belgia föderaliseerumisprotsessi ametlikult käima, tegelikkuses oli seda juba 1962. aasta keeleseadusega tehtud. Witte ja Van Velthoven lähevad ajas veel kaugemale ja näevad föderaliseerumise algust juba 1932. aastat, kui Flandria esmakordselt ainult flaamikeelseks sai.⁴⁴ Mainida tuleb, et kõik riigireformide käigus tehtavad muutused, mis rakendati prantsuse- ja flaamikeelsele kogukonnale, laienesid loomulikult ka automaatselt saksakeelsele kogukonnale.

Esimene Belgia riigireform seisnes territoriaalsetele allüksustele ametliku seisuse andmises. Loodud olid need üksused tegelikult juba 8 aastat varem keeleseadusega. Ametlik seisukoht on, et reform viidi jällegi läbi flaami kogukonna poolse surve tulemusel⁴⁵. Berge järgi olid muutused katse rahuldada kõigi kogukondade nõudmisi ametlikul pinnal. Vallooniid soovisid majanduslikku autonoomiat ja flaamid kultuurilist eristamist, s.o. samuti teatud autonoomiat. Samuti loodi prantsuse, flaami ja saksa kultuurkogukonnad. Sama reformi käigus kehtestati

⁴³ Mnookin, Robert, H. *Ethnic Conflicts: Flemings & Walloons, Palestinians & Israelis. - On Nonviolence & Violence.* Daedalus, The MIT Press 2007, nr 1, lk 103-119, lk 107

⁴⁴ Witte, Van Velthoven. *Sprache und Politik*, lk 222

⁴⁵ The first and second state reform.

http://www.belgium.be/en/about_belgium/country/history/belgium_from_1830/formation_federal_state/first_and_second_reform_of_state/, vaadatud 6.12.12

Valloonia, Flandria ja pealinn-Brüsseli haldusüksused – piirkonnad. Piirkonnad ei omanud esialgu küll olulist otsustus- või organisatsioonilist õigust, va teatud majanduslikud aspektid.⁴⁶ Üldistavalt on piirkonnad geograafilised ja (kultuur)kogukonnad keelelised üksused. Sellise käiguga rahuldati prantsusekeelse elanikkonna nõudmised, sest võimaldas Vallooniale eraldiseisvad vahendid oma majandusliku mahajäämusega toimetulekuks.

Belgia parlamendi liikmed jaotati kaheks keelegrupiks, mis said ühtlasi oma piirkonna kultuurinõukogudeks. Ka Brüsseli jaoks loodi omaette kultuurinõukogu. Parlamendis ja Brüsseli linnavolikogus määratleti protseduurid, et vältida kummagi keelegrupi diskrimineerimist.⁴⁷ Kui legislatiivses üksuses leiab kolm neljandikku ühe keelegrupi esindajatest, et väljapakutud seadus kahjustab vastava elanikkonna huve, siis on neil õigus seaduseelnõu tagasi lükata.⁴⁸ Ajaperioodil 1970-1993 kumbki keelegrupp seda nn häirekella meedet siiski ei kasutanud. Ajalooliselt oli välja kujunenud olukord, kus riigi valitsuse koosseis pidi olema tasakaalus Vallooniast ja Flandriast pärit olevate ministritega, tihti sõltumatult nende poliitilisest kuuluvusest. 1970. aasta reformiga tehti senisest tavast õigusnorm.⁴⁹ Peaminister, et suuta valitsuse mõlemaid keelegrupi esindajaid koordineerida, oli peaaegu alati kakskeelne. Enamasti olid need seega flaamid, sest piisavalt kompetentseid ja vastava keeleoskusega valloone lihtsalt ei leidunud.⁵⁰

I riigireformi teostamiseni jõuti flaamikeelse kogukonna pealekäämimise tulemusel. Samas said mõlemad keelegrupid teatud määral oma tahtmise. Selline asjade käik iseloomustab ka järgmisi riigireforme – nagu ühe ema käitumine rivaalitsevate õe ja vennaga: teisele ei saa jätta kommi andmata, kui esimene juba midagi saanud on. McRae toob majandusliku näite, et rivaalitsemisses mindi isegi nii kaugele, et kui Flandrias teostati sadamatöid, siis Valloonia kohalikud võimud nõudsid sama.⁵¹ Liège'is on küll Euroopa võimsuselt kolmas sisemaa sadam, kuid Valloonia sisevee sadamaid on väga raske võrrelda Antwerpeni, Genti ja Brügge omadega. Pärast esimest riigireformi jäädi mingil määral äraootavale seisukohale – enne järgmiste sammude astumist taheti näha, mil määral reform keelegruppe mõjutab ja mis on

⁴⁶ Berge, Grasse. *Belgien – Zerfall oder föderales Zukunftsmodell?*, lk 111-112

⁴⁷ McRae. *Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium*, lk 161-162

⁴⁸ Samas, lk 183

⁴⁹ Lijphart, Arend. *Demokraatia mustrid*, lk 49

⁵⁰ Judt, Tony. *Postwar: A History of Europe Since 1945*. London: Vintage Books 2005, lk 711

⁵¹ McRae. *Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium*, lk 116

uued probleemid, mis esile kerkivad. Asjassepuutuvate gruppide hoiakuid mõjutas pigem selline äraootamine ja teadmatus rohkem kui reaalsed muutused, mis reform endaga kaasa tõi.

3.3 II riigireform 1980-1981

McRae sõnul jõuti teise riigireformini „nelja partei vahelise paktina, kes moodustasid valitsuse“ pärast 1977. aasta valimisi⁵². Teise riigireformiga nimetati kultuurikogukonnad ümber flaami-, prantsuse- ja saksakeelseks kogukondadeks. Samuti anti neile lisaks kultuurilisele ka otsustusõigus sotsiaalpoliitika ja tervishoiu küsimustes. Moodustati veel rahva poolt valitud omaette nõukogud (st kohalikud parlamendid) ja valitsused. Piirkondadele anti sellega seadusandlik ja täidesaatev võim.⁵³ Teise riigireformi käigus asutati 1983. aastal ka arbitraažikohus, mis tegeles erineval tasandil olevate võimustruktuuride omavaheliste probleemide lahendamisega.

1980. aasta riigireformi käigus pandi lõplikult paika Flandria ja Valloonia piirkonnad, mille jaoks olid omakorda veel nõukogud ja valitsused. Flandrias ühendati flaamikeelne kogukond ja Flandria piirkond, mis tähendas ka nõukogude, valitsuste ja ülesannete ühildumist. Berge meelest viitab selline asjade käik Flandria hoolimatut suhtumist piirkondadesse.⁵⁴ Valloonia ei saanud sama käiku teha, sest Brüssel, mis kuulus prantsusekeelse kogukonna alla, paiknes geograafiliselt aga Flandria provintsis Flaami Brabandis. Teine oluline nüanss oli saksakeelse kogukonna paiknemine Valloonia piirkonnas (mis Flandriat küll Brüsseli puhul ei seganud).

Kolmas piirkond – pealinn-Brüssel jäeti II reformiga puutumata. Peamine põhjus seisnes flaamikeelse elanikkonna vastuseisule Brüsselile samasuguse autonoomia andmise vastu nagu olid Valloonia ja Flandria. Flaamikeelne elanikkond kartis Brüsseli ja Valloonia liitu Flandria vastu, kuna suurem osa pealinna elanikkonnast oli prantsusekeelne.⁵⁵ Välistatud oli Brüsselile mõne kindla keelelise kogukonna staatuse andmine, sest Brüssel oli siiski kakskeelne.

II riigireform oli väga ettevaatlik ja „kompav“ – sisuliselt muudeti väga vähe, piirduti paberimajandusega. Kui ülejäänud Belgia elanikkond pidi endiselt ootama, kui suure

⁵² McRae. Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium, lk 166

⁵³ The first and second state reform.

⁵⁴ Berge, Grasse. Belgien – Zerfall oder föderales Zukunftsmodell?, lk 112-113

⁵⁵ Manhès, Yves. Histoire des Belges et de la Belgique. Cahors: Vuibert 2005, lk 175-176

autonoomiani piirkondades jõutakse, olid brüssellased veelgi kehvemas olukorras. Nemad olid ootele pandud juba 1970. aastal. Erinevalt Vallooniast ja Flandriast pidi Brüssel ootama 18 aastat, et riiklikul tasemel nendega üldse tegelda julgetaks. Hoolimata põhimõtteliselt tegevusetusest halduslikul tasandil saatis Flandria tegutsemine piirkonna ja kogukonna ühendamise näol üldsusele konkreetse signaali sellest, kuidas nemad tahavad, et asjad toimiksid.

3.4 III riigireform 1988-1989

18 aastat pärast esimest riigireformi keskenduti III riigireformiga lõpuks ka pealinn-Brüsseli piirkonnale. Talle anti samad kompetentsid nagu teistele piirkondadele. Brüsselis oli nüüd läbi erinevate struktuuriüksuste esindatud nii flaamikeelse kui prantsusekeelse elanikkonna huvid, kui ka üldiselt kogu piirkonna huvid. Valloonide jaoks oli selline asjade käik soodne – Brüssel oli nüüd teistega võrdväärne piirkond. Tänu Brüsseli valdavalt frankofoonsele iseloomule oli nüüdsest Valloonial võimalik arvestada Brüsseli mõjuvama toetusega. Flandria kuulutas Brüsseli küll oma piirkonna pealinnaks, kuid olles eraldi piirkond, ei saanud flaamikeelne kogukond Brüsselit täielikult oma meelevalda. Vastukaaluks oli flaamid vetoõigus valitsuses juhul kui Brüsseli kui Flandria pealinna huvid nende meelest ohus olid.⁵⁶ Linna koosolekutel, kus arutati Brüsseli üldisi huvisid, toimus asjaajamine selles keeles, mis kõigile osalejatele sobilik oli. Kui arutati flaami- või prantsusekeelsete alade või elanikkonna kohalikke probleeme, olid koosolekud eraldi ja vastavas keeles. Tragikoomiliseks tegi olukorra asjaolu, et antud täidesaatvas nõukogus oli ainult neli liiget.⁵⁷

Witte ja Van Velthoven tõdevad, et prantsusekeelne ametnikkond üritas igal võimalusel vältida Brüsseli ja selle ümbruses keeleseaduste täielikku rakendamist. Samuti kasutasid nad mitmeid viivitamistaktikaid seaduste väljaandmisel.⁵⁸ „Nõuti rohkem informatsiooni, loodi töögrupe, rakendati arvukaid nõuandmismenetlusi ja konsulteeriti kohtutega. Aga ka kohtusüsteemis lähtusid nad põhimõtetest, mis pakkusid neile võimalusi keeleseadusi minimaalselt rakendada. Et kompromissini jõuda, sisaldas seadus ka palju umbmäärasusi. Ebatäpsed sõnastused ja tõlked ning ebatäielikkused viisid mitte harva vastuoluliste

⁵⁶ Witte, Van Velthoven. *Les querelles linguistiques en Belgique*, lk 164-165

⁵⁷ Judt. *Postwar: A History of Europe Since 1945*, lk 711

⁵⁸ Witte, Van Velthoven. *Sprache und Politik*, lk 210-213

juriidiliste tõlgendusteni, mida sai ära kasutada.⁵⁹ Enamik parlamendi saadikutest rääkis oma emakeeles, kuid sai aru, kui teised vastavalt flaami või prantsuse keeles rääkisid. Ometi oli nõutud, et igal istumisel oleks olemas sünkroontõlke võimalus. Kuigi tihti seda teenust ei kasutatud või lõpetati tema kuulamine poole jutu pealt, siis boikoteerisid vallooned kohati komisjoni istungeid, sest tõlkija polnud kohal.⁶⁰ 1975. aastast tegutseb rahvuslik kultuuripakti nõukogu (pr. keeles „*Commission nationale permanente du pacte culturel*“), mis teostab järelvalvet keelelistes ja kultuurilistes küsimustes administratiivasutustes. Antud organisatsioon menetleb mõlema keelepiirkonna juhtumeid ja 1981. aastaks oli 358 ametlikust kaebusest kolm neljandikku tulnud flaamidelt.⁶¹ Samas hõlmasid need kaebused tihti tühiseid eksimusi nagu näiteks kakskeelse postmargi kasutamine flaami- ehk ükskeelses piirkonnas või tänavasilt nimega „Leuven“ „Louvaini“ asemel Valloonias.⁶² Ometi annab eelmainitud juhtumite osakaal küllaltki selge pildi sellest, kumb keelegrupp reegleid rohkem rikub. Ettekirjutustest kõrvalehiilimine regionaalsel tasandil oli prantsusekeelse elanikkonna vaid järjekordne viis kas viivitada reeglite elluviimisega või lihtsalt näidata oma üleolekut.

Kuigi III riigireformiga suunati põhitähelepanu Brüsseli piirkonna lõplikule defineerimisele ja tema juriidilisele staatusele, arvasid flaamid endiselt, et see jääb ajutiseks lahenduseks. Nad lootsid, et kakskeelsed omavalitsused olid loodud selleks, et prantsusekeelseid elanikud saaksid paremini flaamikeelses kogukonda sulanduda. Vallooned lugesid sellisest suhtumisest välja flaami marurahvuslust ja agressiivset poliitikat prantsusekeelsete elanike vastu. Nende arusaama järgi oli reform jäädav. Järjekordne poolik, kuid neile soodne kompromiss oli saavutatud. Witte ja Van Velthoven võtavad olukorra kokku selliselt: „Brüsselist immigrerunud ei pidanud end mitte vähemuseks multilingvistilises piirkonnas, vaid brüssellastena, kellel on õigus tunda ennast keelelise võrdsuse tasemel täielikult nagu kodus.“⁶³ Paljud frankofoonid panid oma lapsed prantsusekeelses algkooli ja saatsid nad järgmistesse kooliastmete läbimiseks Brüsseli samuti prantsusekeelsetesse koolidesse.⁶⁴ Frankofoonsete noorte suundumine Brüsselisse karjääri tegemise eesmärgil oli loogiline

⁵⁹ Witte, Van Velthoven. Sprache und Politik, lk 213

⁶⁰ McRae. Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium, lk 180

⁶¹ Samas, lk 163

⁶² McRae. Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium, lk 200

⁶³ Witte, Van Velthoven. Les querelles linguistiques en Belgique, lk 146

⁶⁴ Samas, lk 146, lk 154

samm pärast linna kakskeelses äärealas üles kasvamist. Tekkib olukord, kus Brüsseli ümber olevate kakskeelsete alade frankofoonsetel elanikel on raske ennast regionaalselt identifitseerida. Nad räägivad küll prantsuse keelt, aga nad pole vallooniid, kuna elavad Flandrias. Nad pole flaamid, sest nende emakeel, kasvatus ja arusaam kultuurist on prantsusekeelne. Nad pole ka brüssellased, sest nad ei ela Brüsselis. Jääb üle ennast belglasteks nimetada, kuid selline mõtteviis pole oluliselt selgem kui üldse mitte end identifitseerida. Osa sellise taustaga inimestest peab ennast ka palju üldisemalt „eurooplasteks“.

Lisaks Brüsseli olukorra lahendamisele tehti III riigireformiga muutusi haldusaparaadi toimimises. Nõukogud nimetati ümber parlamentideks kõikides piirkondades. Kogukondadele anti rohkem võimu, sh otsustusõigus haridusküsimuste üle. Piirkondi tugevdati, st neile anti võim transpordi ja avalike tööde üle.⁶⁵ Piirkondade ja kogukondade rahastamisallikad olid riigipoolsed toetused, kohalikud maksud ja laenud.⁶⁶ Keskvalitsusele jäi otsustusõigus välisasjade, riigikaitse, õigusloome, rahanduspoliitika ja sotsiaalhoolekande üle. Otsustusõigus hariduse üle lõhestas Belgia ühiskonda veelgi, sest alates 1989. aastast hakkasid Flandria ja Valloonia koolisüsteemid ning õppeprogrammid arenema teineteisest täiesti sõltumatult. Billiet ja Maddens toovad välja, et erinevad haridussüsteemid teevad ühtse riigipoolse kultuuripoliitika võimatuks.⁶⁷ Samuti said piirkonnad suurema vabaduse otsustada kultuuriküsimuste üle. Sealjuures on oluline, et oma ringhäälingu tegevuse üle said piirkonnad nüüd täielikult otsustada. Ka näiteks turismi, teadustöö ja spordi arendamine toimus edaspidi regionaalsel tasandil.⁶⁸

Kui rääkida riigi väliskuvandist kultuurilises plaanis, siis on loomulik, et riigist tekkivad stereotüüpsed pildid välismaailmale. Selline tüüpkuvand pole tingimata negatiivne, sest annab riigile võimaluse „ennast müüa“ ja turismilt teenitud tulu rahvuslikku majandusse efektiivselt suunata. Belgia puhul on põhilised turismiartiklid friikartulid, õlu ja Brüsseli raekojaplats *La Grand Place*. Kahjuks on erinevat kultuuripoliitikat ajades peaaegu võimatu luua mõnda uut positiivset ühtset pilti Belgiast kogu riigist. Negatiivne kuvand seevastu on aga kerge tulema –

⁶⁵ The third and fourth state reform.

http://www.belgium.be/en/about_belgium/country/history/belgium_from_1830/formation_federal_state/third_and_fourth_reform_of_state/, vaadatud 6.12.12)

⁶⁶ Fitzmaurice. *The Politics of Belgium*, lk 132

⁶⁷ Billiet, Maddens. *Belgische Gesellschaft und die 'Gemeinschaften'*, lk 126

⁶⁸ McRae. *Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium*, lk 168

suur riigivõlg, suutmatus moodustada valitsust (viimati aastatel 2010-2011, kui Belgia riik oli kokku 589 päeva ilma keskvalitsuseta), pidevad streigid jne. Muidugi on võimalik igal piirkonnal arendada oma turisminišši, kuid üldisele riigi ühtsustundele see kaasa ei aita.

3.5 IV riigireform 1993

Neljanda ja käesolevas töös viimasena käsitletud reformiga viidi lõpule protsess, mida 1970. aasta esimese reformiga alustati. Kohalike parlamentide liikmed valiti nüüdsest rahva poolt otse. Parlamendi kahe koja – Saadikutekoja ja Senati, arvulised koosseisud kohandati vastavalt riigi föderaalsele struktuurile ja piirkondade elanikkondade suurusele. Föderaalsele Belgia kuningriigile oli nende reformidega alus pandud. Alates 1990. aastast hakkas riik rakendama uut toetuste süsteemi: regioonid, kelle keskmine üksikisiku tulumaks inimese kohta jääb alla riigi keskmisele tasemele, saavad riigipoolset toetust 468 Belgia franki (11,60 eurot) inimese kohta. Pahameelt flaamides tekitas asjaolu, et tänu sellistele toetustele võis tekkida olukord, kus Valloonia mahajäänud regioonidel oli rohkem finantsilisi võimalusi kui Flandria regioonidel, kes seda sisuliselt finantseerisid.⁶⁹ Fikseeritud toetuste korral oleks vaesemad alad saanud raha vastavalt vajadusele.

Võiks eeldada, et flaamidepoolne initsiatiiv suuremaks föderaliseerumiseks on tulnud lihtsalt põhjusel, et Valloonia on juba kümnendeid elanud Flandria teenitud tuludest ja nad tahavad suuremat otsustusõigust oma raha üle. Tegelikult on flaamide föderalismimeelsus tingitud tahtest omandada suuremat autonoomiat kultuuri- ja keelevaldkonnas. Hoopis vallooniid on need, kelle eesmärk föderaliseerumisprotsessis on omandada rohkem finantsilist otsustusõigust. Valloonia kehvema majandusliku seisu tõttu taotlevad nad läbi olulisema regionaalse iseseisvuse enam ja suuremaid riigipoolseid toetusi.⁷⁰ Piirkondade suurema autonoomia puhul oleks see võimalik.

Lijphart võtab föderaliseerumisprotsessi ja tegelikult kogu Belgia ajaloo omapära lihtsalt kokku: „Belgia uus föderalism tuleneb sihikindlast jõupingutustest luua liitriik, mis on nii

⁶⁹ Pagano, Giuseppe; Vandernoot, Julien; Tyrant, Thomas. Vingt ans de solidarité entre les entités fédérées (1989-2009). Bruxelles: CRISP 2011, 37 nr. 2122, lk 1-40, siin lk 14-20

⁷⁰ McRae. Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium, lk 159

ühtimatu kui võimalik.“⁷¹ 1962-1963. aastate keeleseaduste ja riigireformidega üritas Belgia riik lepitada erineva kultuurilise ja keelelise taustaga elanikke. Selle asemel eraldati kaks elanikkonda veel rohkem teineteisest. Igapäevasest külge külge kõrval elamisest, keelte segunemisest ja kahe tegelikult erineva rahva põimumisest oleks olnud juba algusest peale utoopiline rääkida. Jõutud on aga seisu, kus ühe riigi kaks elanikkonda seisavad teineteise poole seljaga või näitavad näpuga kohas, kus peaks abistava käe ulatama.

McRae argumenteerib, et föderaliseerumisprotsess ja keelekonfliktidele ametliku staatuse andmine kindlasti ei teinud olukorda hullemaks. Samas ei tulnud reformidest mingit olulist muutust paremuse poole – probleemid jäid ja neid tuli aina juurde. Teatud olukordades lisas valitsusepoolne ebapädev käitumine õli tulle.⁷² Ei saa väita, et riigireformid Belgia sisepoliitilist kliimat hullemaks oleksid teinud. Samas tekitasid nad probleeme kohtades, kus enne valupunkte ei nähtud.

⁷¹ Lijphart. Demokraatia mustrid, lk 192

⁷² McRae. Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium, lk 333

4. PARTEISÜSTEEM

Nagu iga riigi parteisüsteemis, on ka Belgias omad eripärad. Kõige olulisem nendest on kõikide parteide paljusus. Lisaks erinevatele poliitilistele parteidele, on kõikidel traditsioonilistel erakondadel olemas duplikaat teises piirkonnas. Selline lõhestumine toimus 1960ndate lõpus ja 1970ndatel aastatel – Kristlikud Demokraadid 1968, Liberaalid 1972, Sotsialistid 1978. 1987. aastaks oldi nii kaugel, et ükski partei ei kandideerinud rohkem kui maksimaalselt kahes piirkonnas.⁷³ Selline otsus sündis läbi aastate ühelt poolt eelmainitud duplikaatide tekkimise tõttu teises piirkonnas. Iga partei maailmavaade oli igas piirkonnas esindatud, pealegi veel sama nimega partei kujul. Teisalt oli end ühe piirkonnaga piiritledes lihtsam rõhuda kohaliku elanikkonna rahvuslikele tunnetele. Üks eripära on veel selline, et näiteks flaamikeelsed parteid, mis olid sündinud frankofoonses emaparteist, ei ole omavahel mingil moel seotud. Nad ei teosta sarnast poliitikat, kui välja arvata mõned maailmavaatelised ühisjooned. Sama nimega parteid ei konkureerinud omavahel, kuigi kandideerisid eraldiseisvate üksustena. Samuti ei saanud näiteks Flandria sotsialistidele heita ette Valloonia sotsialistide otsuseid.⁷⁴ Sellise süsteemi tekkimine tõi kaasa mitu paralleelselt eksisteerivat omavahel sõltumatut parteipoliitikat.

Hecking argumenteerib, et selline kahepoolne süsteem toob endaga kaasa dilemma, kus parlamenti valitud saadik esindab seda piirkonda, kust ta on tulnud, mitte oma riiki kui tervikut. Ka valijad saavad vastutusele võtta vaid neid saadikuid, kes nende piirkonnast on valitud, mitte kogu parteid tervikuna ja selle maailmavaateid. Selline olukord tekitab segadust valijates ja kasvatab üldist umbusku poliitikute vastu. Saadikud ei mõtle sellises olukorras Belgia üldise heaolu peale, vaid üritavad saada võimalikult häid tingimusi oma piirkonnale. Neil pole motivatsiooni parandada mõne teise piirkonna heaolu, sest populaarsust valijate seas selline käitumine enamasti ei kasvata.⁷⁵ Tihti võib teise piirkonna huvide eest seismine mingit

⁷³ Brzinski, Joanne, Bay. Changing Forms of Federalism and Party Electoral Strategies: Belgium and the European Union. - Federalism and Compounded Representation in Western Europe. – Publius 1999, nr 1, lk 45-70, siin lk 56

⁷⁴ Swenden, Wilfried. Asymmetric Federalism and Coalition-Making in Belgium. – Publius 2002, nr 3, lk 67-87, lk 73

⁷⁵ Hecking. Das politische System, lk 63

hulka valijaid koguni pahandada. Konflikt flaamide ja valloonide vahel pole seeläbi ainult kohalikul tasemel ja ei seisne vaid kultuurilistes ning keelelistes erinevustes. Läbi järjepideva föderaliseerumise on sellele vastuolule antud ka poliitiline mastaap.

Sotsialistid ja kristlikud demokraadid on olnud populaarseimad parteid nii enne II maailmasõda kui pärast seda. Kahepeale kokku said nad 1960. aasta valimistel 70-80% häältest. Kristlikud demokraadid on traditsiooniliselt rohkem hääli saanud Flandrias: 50-60% häältest alates II maailmasõja järgsest ajast kuni 1960ndateni, 35-45% alates 1965. aastast. Sotsialistid on populaarsemad olnud Valloonias ja Brüsselis: 45-50% sõjajärgsetel kümnenditel, 35-45% pärast 1965. aastat. Liberaalid on jäänud alati tulemustelt kolmandaks parteiks, erandiks on Brüssel. Seal on tulemused kõikunud 15 ja 25% vahel, mis on neile ka esikoha toonud.

Katoliiklik partei on oma põhimõtetest sarnane ülejäänud Lääne-Euroopa kristlike demokraatidega. Nad kaitsevad oma laialdase ja mitmekülse katoliikliku kogukonna huvisid. Pärast Teist maailmasõda hakkasidki nad end kristlikeks demokraatideks nimetama, osalt seetõttu, et ka mittekatoliiklasi oma ridadesse värvata. Teine põhjus end ümber nimetada seisnes olukorras, kus sõjajärgsetel kümnenditel avasid ka teised erakonnad oma liikmeskonnad katoliiklastele.⁷⁶ Teise maailmasõja lõpp tõi kristlike demokraatide jaoks veel vastuolulisi muutusi – sõja pärandina lisandus nende valijaskonna hulka paremäärmslike vaadetega flaame ja valloone.⁷⁷ Partei lõhenes 1968. aastal Leuveni ülikooli konflikti tõttu. Flaami kristlikud demokraadid (*Christelijke Volkspartij* - CVP) on osalenud kõige rohkem keskvalitsustes (ajavahemikus 02.08.1945 kuni 22.05.1995 on Belgial olnud 34 erinevat valitsust, kristlikud demokraadid on osalenud 29s⁷⁸) ja ka kõige rohkem peaministreid on nende ridadest tulnud. Suurem osa Belgia föderaliseerumisest on toimunud CVP valitsuste ajal. Kuigi kristlikud demokraadid on populaarsed eelkõige Flandrias, siis ei toeta ta Flandria täielikku eraldumist. Partei prantsusekeelne haru (*Centre Démocrate Humaniste* - CDH) pole Valloonias suutnud kuigi edukalt konkureerida sealsete sotsialistidega. Seevastu on kristlik sotsiaalne partei (*Christlich-Soziale Partei* - CSP) olnud kõige edukam partei saksakeelses

⁷⁶ Witte, Craeybeckx, Meynen. Politieke Geschiedenis van België: van 1830 tot heden, lk 265-266

⁷⁷ Samas, lk 250

⁷⁸ Hecking. Das politische System, lk 62

kogukonnas.⁷⁹

Liberaalid olid 19. sajandi viimastel kümnenditel ülekaalukaim Belgia partei, kuid 20. sajandi jooksul on langenud kolmandaks jõuks sotsialistide ja katoliiklaste järel. Liberaalide pärusmaaks on siiski jäänud Brüssel ja selle vahetu ümbrus. Flandria liberaalid (*Partij voor Vrijheid en Vooruitgang* – PVV) edendasid kuni 1980ndateni ühtse Belgia ideaali ja poliitikat, kuid Guy Verhofstadti kerkimisega partei etteotsa muutsid ka nemad oma suunda. Verhofstadti eesmärk oli viia Flandria liberaalse turumajandusega suurema fiskaalse autonoomia poole. Ka Valloonia liberaalne partei (*Parti Réformateur Libéral* – PRL) oli väga kaua aega unitaarse suunitlusega. Kuid üldsuse survele on nemadki viimastel aastatel hakanud mõtlema pigem föderalistlikult.⁸⁰ 1970ndate raske majanduslik olukord sundis Valloonia liberaale võtma suuna neoliberalismi poole, mis oli muuseas ka inspireeritud Margaret Thatcheri reformidest Suurbritannias.⁸¹

Sotsialistlik partei oli küll 1925. aastal populaarseim partei Belgias, kuid on hiljem oma esikoha katoliiklastele loovutanud. See-eest on ta siiaaani mõjukaim erakond Valloonias, eriti tööstusregioonides nagu Charleroi ja Liège. Kui partei 1978. aastal kaheks jagunes, sai tema prantsusekeelne haru (*Parti Socialiste* – PS) olulisemaks föderalismis kandjaks Valloonias. Nende programmis on olulisel kohal püüdlused suurema majandusliku autonoomia poole. Flaami sotsialistlik partei (*Socialistische Partij* – SP) ajas kaua aega unitaarset poliitikat, kuid populaarsuse võitmiseks on nemadki eesmärgiks võtnud föderalismis ja regionaliseerumise.⁸² Fitzmaurice peab partei Flandria ja Valloonia harude põhiliseks erinevuseks seda, et PS on alati olnud oma vaadetelt pigem ideoloogilisem ja SP pragmaatilisem.⁸³ Kuna PS on Valloonias populaarseim partei olnud pikka aega, siis saab ta oma maailmavaadetele kindlamaks jääda, samas kui SP peab kõik vahendid käiku laskma, et võimule ligi pääseda.

Belgia parteimaastiku värvib kirjuks veel paljude väiksemate regionaalsete parteide ja rühmituste olemasolu, kellel ei ole riigi põhja- või lõunapool ekvivalenti. Sellised parteid kalduvad tihti äärmuslusele ja taotleavad enamasti riigi lõhestumist. Hoolimata oma

⁷⁹ Hecking. Das politische System, lk 64-65

⁸⁰ Samas, lk 65-66

⁸¹ Fitzmaurice. The Politics of Belgium, lk 166

⁸² Hecking. Das politische System., lk 66-67

⁸³ Fitzmaurice. The Politics of Belgium., lk 162

radikaalsetele vaadetele suutsid sellised erakonnad, eelkõige Flandrias, järjest enam oma hääle maksma panna. *Volksunie* (eesti keeles „rahvaliid“) kogus 1968. aastal Flandrias 16,9% häältest.⁸⁴ *Volksunie* parempoolsest tiivast kasvas 1970ndate lõpus välja *Vlaams Blok* (eesti keeles „flaami blokk“) kes taotles täielikku Flandria iseseisvust ja oli väga ksenofoobse suhtumisega kõikide mitte-flaamide sotsiaaltoetuste ja riigipoolse abi suhtes.⁸⁵ 1960ndate keskel tekkisid reaktsioonina flaami rahvusliikumistele valloonia rahvuslikud rühmitused nagu *Mouvement Populaire Wallon* (eesti keeles „Valloonia populaarne liikumine“), *Rassemblement Wallon* (eesti keeles „Valloonia kogu“) ja Brüsselis *Fédéralistes Démocrates Francophones* – FDF (eesti keeles „demokraatlikud föderalsed frankofooniid“).⁸⁶ Valloonia rahvuslikud liikumised olid traditsiooniliselt vasakpoolsete vaadetega ja Flandria rühmitused pigem parempoolsed.⁸⁷ Asjaolu, et Valloonias vasakpoolsed ja Flandrias parempoolsed rahvuslikud rühmitused populaarsemad on, ei ole üllatav arvestades, et Valloonia populaarseim partei on sotsialistid ja Flandria oma kristlikud demokraadid.

Ei saa väita, et Belgia mõnevõrra eriline poliitiline süsteem oleks olnud aluseks suuremale keelegruppide omavahelisele eraldumisele. Pigem on föderaliseerumisprotsess olnud põhjuseks, miks Belgia parteimaastik selliseks kujunenud on. Erakondade seisukohast vaadates on mõistetav, miks on vaja ennast regionaalselt mitte maailmavaateliselt idendifitseerida. Muidugi peab partei piirkonnasiseselt konkurentidest eristuma ja siin tulevad erinevad mõtteviisid mängu. Samas on selline süsteem kerge kalduma populismile, tänu millele 21. sajandi teises kümnendis Bart de Weveri partei *Nieuw-Vlaamse Alliantie* (eesti keeles „uus flaami allianss“) nii suure mõjuvõimu on saavutanud. Häáli võidetakse teise piirkonna poliitikute laimamise eest, mitte riigi maksupoliitika ratsionaliseerimise programmi väljatöötamise tõttu.

⁸⁴ Brzinski. Changing Forms of Federalism and Party Electoral Strategies, lk 53-54

⁸⁵ Hecking. Das politische System, lk 68

⁸⁶ Fitzmaurice. The Politics of Belgium, lk 73

⁸⁷ Samas, lk 114-115

5. MAJANDUSLIKUD TENDENTSID

Belgia on traditsioonilise industriaalriigina tegelikult väga mitmekülgse majandusena. Mitte seetõttu, et Belgias eriliselt palju erinevaid majandusharusid viljeletakse. Nagu ülejäänud ühiskonnas, eksisteerib Belgias mitu majandust – Flandria ja Valloonia majandus. Majanduse pikemaajalise planeerimise ja arengukavade moodustamise teeb ka keeruliseks valitsuste lühiajalisus ja asjaolu, et kõik valitsused alates 1954. aastast on olnud koalitsioonid. Igas uues koalitsioonis tuli omavahel pidada järjekordseid läbirääkimisi muuhulgas ka majanduse osas. Seda enam, et tihti oli võimul lühikese aja jooksul mitu valitsust ja uuele valitsusele ei tarvitsenud eelmise ettevõtetud strateegia sobida. Tihti juhtus nii, et pärast valitsuse kukkumist tuli kahe nädala pärast võimule ikkagi peaaegu samasugune koalitsioon samade inimestega.⁸⁸ Kui eelmine valitsus oli kukkunud mingi lahendamata konflikti tõttu, siis oli vähetõenäoline, et uuesti tööle asudes erimeelsused järsku seljatatud oleks. Samuti oli raske saavutada kompromisse, kui riik regionaalselt erinevas majanduslikus seisus oli, nagu allpool selgub. Põhiline majanduslik debatt keerles selle üle, kas riik peaks päästma Valloonia manduvat tööstust või aitama Flandria sadama- ja keemiatehastel areneda.⁸⁹

5.1 Valloonia allakäik ja Flandria õitseng 1950-1966

Kuni 1950ndate keskpaigani oli Valloonia majandus alati õitsev ja tugev olnud tänu arvukatele metalli-, klaasi- ja villavabrikutele ning söekaevandustele. Kuid alates 1960ndate algusest hakkas Valloonia oma majanduslikku üleolekut Flandriale järk-järgult loovutama. Majanduskeskkonna parandamiseks valitud suunda iseloomustati kui antikapitalistlikku – majanduse ümberstruktureerimist tehti läbi plaanimajanduse, alustati riigistamisega.⁹⁰ Dumont'i järgi on mahajäämise peapõhjuseks Valloonia „vanamoodsus“. Kuna Valloonias toimus industriaalrevolutsioon põhiliselt 1830ndatel aastatel ehk varem kui Flandrias, olid ka sealsed tööstusharud traditsioonilisemad. 1961. aastaks oli metallurgia alal hõivatuid 43%

⁸⁸ Fitzmaurice. *The Politics of Belgium*. (vt. viide 12), lk 86

⁸⁹ Samas, lk 70-80

⁹⁰ Luyten, Dirk; Govaert, Serge. *L'économie et le mouvement flamand*. Bruxelles: CRISP, 2010, 31 nr. 2076, lk 5-46, siin lk 35

Valloonia aktiivsest tööelanikkonnast. Maailmaturul teiste riikidega konkureerimine muutus aasta-aastalt raskemaks. Pidevalt lisandus pakkujaid, kelle toodang oli odavam tänu efektiivsemale tootmisele ja innovaatilisemale lähenemisele. Samuti oli Valloonia üks põhitööstusi söekaevandamine, mis aga maailma energiaturul kiiresti nafta puurimisega asendus.⁹¹ Üritused nendes tööstusharudes midagi muuta kukkusid läbi – selle asemel, et viia tootmine üle ebaefektiivsetest tööstusharudest innovaatilisematesse ja tootlikumatesse, investeeriti veel rohkem olemasolevatesse.⁹² Lisaks traditsioonilistele tööstusharudele mandus majanduslikult ka Valloonia töölisklass, kelle raskele tööle kogu varasem majandusedu üles oli ehitatud. Probleem ei seisnenudki nii palju selles, et tüüpilist proletariaati enam polnud, vaid ta polnud lihtsalt enam vajalik.⁹³ Liiga kaua ja liiga kangekaelselt hoidis Valloonia tööstus traditsioonidest kinni, kui maailmaturg juba pikemat aega edasi oli liikunud. Investeeringud Valloonia ettevõtetesse ei tõotanud suurt kasumit, sest välisvaatlejale jäi pilt vanamoodsast tööstuspiirkonnast, kellele oli vastumeelne kasutada innovatiivseid meetodeid.

1950ndate lõpus andis valitsus mitu seadust välja, millega toetati mahajäänud piirkondi. Eelkõige aidata luua uusi ettevõtteid tööstus- ja teenindussektoris Flandrias, kuna tegemist oli sellel hetkel veel vaesema ja majanduslikult nõrgema piirkonnaga.⁹⁴ Nimelt oli 1950ndatel aastatel enamik Belgia töötutest enamik pärit Flandriast. Valitsusepoolsete töökohtade abil ja tänu järjest avatumale Euroopa turule suudeti 1970ndateks aastateks töötust oluliselt vähendada. Riigipoolsete toetuste osakaal oli selgelt kallutatud Flandria poole – 57,9% uutest investeeringutest 1960-1975 läksid Flandriasse, 38,2% Vallooniasse ja umbes 4% läks Brüsselisse.⁹⁵ Samuti suunati Flandriasse palju välisinvesteeringuid, tänu millele infrastruktuur ja tööstus vohama hakkasid. Flandria suure eelise moodustasid arvukam tööjõud, traditsioonilise tööstuse väiksem osakaal kui Valloonias ja geograafiliselt väga soodsalt paiknevad sadamad. Üheks tähtsaimaks sadamaks sai Antwerpen, mille naftakeemiatööstusest lõikas kasu kogu Flandria. Uuenduslikest tööstusharudest arendati veel

⁹¹ Dumont, Georges-Henry. Chronologie de la Belgique. Bruxelles: Le Cri édition 2005, lk 277

⁹² Jamart, Annick. Belgique, un séparatisme qui ne dit pas son nom? - Esprit, 2008, 3 märts/aprill, lk 183-210, siin lk 188

⁹³ Dubois, Jacques; Harshav, Barbara. Wallonia: The Will to Remember. – Yale French Studies 2002, nr 102, lk 53-67, siin lk 56

⁹⁴ Witte, Van Velthoven. Sprache und Politik, lk 195-196

⁹⁵ Bitsch, Marie-Thérèse. Histoire de la Belgique: De l'Antiquité à nos jours. Bruxelles: Éditions Complexe 2004, lk 238-240

petrokeemiat, elektroonikat, elektri- ja autotööstust.⁹⁶ Aastaks 1978 tootsid ettevõtted, mis asusid Antwerpeni lähedal, natuke üle poole kogu riigi kemikaalidest ja kummitoodetest ja aastaks 1992 toodeti Flandrias umbes 70% kogu riigi elektroonikaseadmetest.⁹⁷ Suurfirmad nagu Philips, Siemens, Bayer ja Ford tõid Flandriasse oma harufirmasid. Kahanes ka põllumajanduses hõivatute osakaal – 1947 teenis üle 20% Flandria elanikest põllumajandusest oma elatist, 50 aastat hiljem oli see osakaal alla kolme protsendi.⁹⁸ Riiklikud subsiidiumid efektiivsetesse tööstusharudesse ja agraarühiskonna taandumine löid soodsa pinnase Flandria edasiseks majanduseduks. Esiialgu toetuste abil, hiljem juba ise väljateenitud ehitati järgmisteks kümnenditeks üles tugev majandus mitte ainult riiklikul tasandil vaid ka rahvusvahelist konkurentsi silmas pidades.

Ajavahemikus 1966 kuni 1975 kasvas Flandria majandus keskmiselt 5,3% aastas.⁹⁹ Aastal 1966 ületas Flandria SKP *per capita* esmakordselt Valloonia oma.¹⁰⁰ 1975. aastaks oli Flandria sisemajanduse koguprodukt peaaegu kaks korda suurem kui Valloonia oma – 1185,5 miljardit 576,1 miljardi vastu. Sarnaselt kajastus ka töötuse määr, mis Flandrias oli 5,1% ja Vallooonias 9,1%.¹⁰¹ Lisaks majanduslikule kasumlikkusele, said flaamid hakata rääkima oma tööstusest. Tänu erinevale rõhuasetusele tööstussektoris, hakkas kujunema täiesti iseseisev flaami majanduslik identiteet. Hakati rääkima kahest erineva kiirusega majanduskasvuga Belgiast.

Aastatel 1951 kuni 1956 loodi Flandrias mitmeid kohalikul tasandil tegutsevaid majandusnõukogusid. Nende ülesanne oli tegeleda majanduslikult mahajäänud piirkondadega. Luyten ja Govaert toovad välja, et selliste nõukogude olemasolek ja nende juures tegutsemine viis kaudselt hilisemate õppeasutuste rajamiseni.¹⁰² Üks sellistest koolidest oli André Vlericki rajatud majanduskool. Vlericki eesmärk oli koolitada välja tulevasi juhte, kes hiljem

⁹⁶ Luyten; Govaert. *L'économie et le mouvement flamand*, lk 36

⁹⁷ Colard, Alain; Vandermodden, Christian. *Atlas économique de la Belgique – Economische Atlas van België – Economic atlas of Belgium*. Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles 1995, lk 35, 43

⁹⁸ Judt. *Postwar: A History of Europe Since 1945*, lk 708

⁹⁹ Sealsamas

¹⁰⁰ Berge, Grasse. *Belgien – Zerfall oder föderales Zukunftsmodell?*, lk 107-108

¹⁰¹ Dumont. *Chronologie de la Belgique*, lk 277

¹⁰² Luyten, Govaert. *L'économie et le mouvement flamand*, lk 35

tõepoolest Flandria reindustrialiseerimist vedama hakkasid.¹⁰³

Lisaks majanduslikule mahajäämusele, oli iive Valloonia juba 19. sajandi keskpaigast madalam kui Flandrias. II maailmasõja järgsel ajastul oli suurim vahe Valloonia ja Flandria iibel 1962. aastal, kui Valloonia oli vastav näitaja 15% ja Flandrias u. 19%. Samal aastal oli Flandria rahvaarv juba peaaegu 6 miljonit, kui Valloonia oma oli vaevalt 3 miljoni piiri ületanud. Hoolimata parematest töötingimustest Flandrias ja tööjõu puudusest Valloonia, pole väga suurelatuslikku rännet kahe piirkonna vahel märgata.¹⁰⁴ Üks peamisi põhjusi on kindlasti keele oskamatus, eriti vallooni seas. Kindlasti leidub ka teatud määral psühholoogilisi ja patriotlikke põhjusi. Vallooniid keelduvad Flandria majanduslikule õitsengule veel rohkem kaasa aitamast ja flaamid on kohati liiga uhked, et „mahajäänud“ Vallooniale töötama minna. Samuti on Belgias juba üldiseks saanud psühholoogiline vastumeelsus flaamide ja vallooni vahel. Vähenenud pendeldamine regioonide vahel soodustab veelgi enam riigi kahe suurima rahvuse omavahelist võõrdumist või pigem, ei lase lõimumisel alatagi. Lisaks kasvavad regionaalsed erinevused mitte ainult majanduslikult, vaid ka demograafiliselt.

Vallooniid reaktioon sellisele olukorrale oli arusaadavatel põhjustel negatiivne. Järjest rohkem jõuti seisukohale, et Valloonia peaks olema autonoomne ja oma raha enda probleemide lahendamisele kulutama.¹⁰⁵ Pahameelt valmistas neile kindlasti asjaolu, et vallooniidele oli parlamendi Esindajatekojas järjest vähem kohti ette nähtud. Aastal 1949 oli Vallooniale 35,8% kohtadest, Flandria 49,1% vastu. Aastaks 1984 oli Vallooniale aga 32,5% ja Flandria 51,9%. Brüsseli saadikutele ettenähtud kohtade osakaal jäi antud ajavahemikus 15,1% ja 16% vahele.¹⁰⁶ Vähem saadikuid tähendas väiksemat otsustusõigust riigi tasandil. Vallooniidele valmistas muret, et lisaks majanduslikule ülekaalule kaasnes tänu demograafilise eelisele flaamide jõupositsioon ka keskvalitsuse tasemel.

5.2 Valloonia „uuestiärkamine ja Flandria kuldsed kuuekümnendad

Vähemal määral juba 1950ndatel aastatel, aga eelkõige 1960ndate teises pooles kuni 1973.

¹⁰³ Ruys. Les Flamands, un peuple en mouvement, une nation en devenir, lk 152

¹⁰⁴ Wieger, Axel. Beneluxstaaten. Darmstadt: WBG 2008, lk 61-64

¹⁰⁵ Berge, Grasse. Belgien – Zerfall oder föderales Zukunftsmodell?, lk 108

¹⁰⁶ McRae. Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium, lk 177

aasta energiakriisini, hakkas ka Vallooniasse välisinvesteeringuid voolama. Eriti usinalt investeeris USA, enamasti tööstusesse. Lisaks traditsioonilistele harudele, nagu metallitööstus, investeeriti nüüd ka elektroonika-, ravimi- ja plastmassitööstusesse.¹⁰⁷

Võrreldes varasema äärmusliku mahajäämusega oli Valloonia edasimineku muidugi suur. See progress jäi siiski teatud raamidesse. Edasimineku moderniseerumise alal tegi samaaegselt ka Flandria. 1975. aastaks oli Valloonia osalus Belgia kogulisandväärtusest 28,8%, samal ajal kui Flandrias oli sama näitaja 62,3%. Flandria jätkuv avatus maailmale läbi oma sadamate löi ka edaspidisteks kümnenditeks Valloonia ees tohutu eelise välisinvestorite silmis. Samuti tõusid Belgia juhtivateks tööstusharudeks metallitööstus, petrokeemia, autotööstus ja fototööstus. Sadamalinnade Genti ja Antwerpeni ümbruskonnad lõikasid just tänu nendele aladele tohutult kasu.¹⁰⁸

1973. aasta energiakriis aeglustas majanduskasvu, kuid Lisas 2 väljatoodud kaardil on näha, et majandus, eriti Flandrias jätkas aastatel 1978-1992 kasvamist. Seekordne kriis erines varasematest seetõttu, et tõi välja Lääne-Euroopa traditsiooniliste tööstusharude mandumise. Tony Judt nimetab seda Lääne-Euroopa kolmandaks tööstusrevolutsiooniks. Ta toob välja, et ajalooliselt tähtsas ja produktiivses Belgia Sambre-Meuse'i piirkonnas toodeti 1955. aastal 20,5 miljonit tonni kivist. 1968. aastal aga ainult kuus miljonit ja 1978. aastaks sellest veel kordi vähem. Samuti kadus kaevandussektoris kolmekümne aastaga (1955-1985) 100 000 töökohta.¹⁰⁹ Töötus tõusis kuni 500 000 inimeseni 1980ndate alguses. Sellist tohutut tõusu on Bitsch selgitanud aga ka naisterahvaste tulekuga tööturule ja 1950ndate beebibuumi ajal sündinute täiskasvanuks saamisega.¹¹⁰ Flandria jätkuvat majanduskasvu pärast 1973. aasta energiakriisi ja selle tugevat lööki Valloonia majandusele saab jällegi põhjendada nende kahe piirkonna erineva majandusliku struktuuriga. Kuigi Valloonia hakkas samuti juba liikuma innovatiivsema tööstuse poole, siis oli see kõik alles algusjärgus. Suur osa tulust pärines ikkagi veel söekaevandusel. Flandria seevastu oli oma uuema tööstustoodanguga juba küpsemas faasis, mistõttu ta polnud ka nii haavatav.

Hoolimata majandusliku seisuharastamisest ja uute tööstusharude toomisest majandusse, tuli Valloonial alates 1960ndate aastatest ikkagi lõplikult Flandriale alla vanduda. Kaotuse

¹⁰⁷ Wieger. Beneluxstaaten, lk 150

¹⁰⁸ Wieger. Beneluxstaaten, lk 150-151

¹⁰⁹ Judt. Postwar: A History of Europe Since 1945, lk 458

¹¹⁰ Bitsch. Histoire de la Belgique: De l'Antiquité à nos jours, lk 243-244

tunnistamine aga on hoopis teine teema ja tihti mindi pigem halamise ja kiusu ajamise teed, kui üritati uusi strateegiaid välja mõelda. Majanduslikku edu, nagu ka poliitilist elu, pärsib Belgias tihti liigne keskendumine rivaali tegemistesse. See aeg, mis kulub naabri eeliste ja ebaõigluse üles loetlemisele oleks võinud kulutada pikaajalise majandusliku strateegia väljatöötamisele.

6. KOHALIKUL TASEMEL KONFLIKTID JA LINGVISTILISED ERIMEELSUSED

Harva jäävad regionaalse iseloomuga konfliktid Belgias pelgalt selle piirkonna siseküsimumeks. Ühest küljest on põhjuseks kindlasti Belgia geograafiline suurus – väikesel territooriumil liiguvad uudised ja inimesed kiiremini. Teisalt on igasugune keeleline konflikt nii aktuaalne, et nii flaamid kui vallooned haaravad igasugusest võimalusest kinni, et teist poolt kritiseerida. Nii viisi võibki väike säde terve püssirohutünni plahvatama panna.

6.1 Fourons'i/ Voereni tüli

1962. aasta keeleseadusega liideti senine prantsusekeelse Liège'i provintsi Fourons'i/Voereni omavalitsusüksused flaamikeelse provintsi Limburgiga. Probleem seisnes aga selles, et antud piirkonna elanikkonnast moodustas enamiku frankofooned. 24. oktoobril toimus Liège'is meelevaldus, millega protesteeriti Fourons'i liitmise vastu Limburgi provintsi. Mõned valitsuse liikmed pakkusid välja korraldada rahvahääletus. See mõte laideti kiiresti maha belglaste üldise umbuslikkuse tõttu referendumite suhtes. Samuti kardeti, et lubades Fourons'i piirkonna elanikel hääletada oma administratiivse kuuluvuse üle, nõuavad ka teised kahevahel olevad piirkonnad sama.¹¹¹ Hoolimata paljude parlamendisaadikute ja kohaliku rahva enamuse vastuseisule liideti Fourons siiski Limburgi provintsi. Fourons'i tüli omas valloonte jaoks eelkõige sümbolset tähendust, sest rahvaarvult kaotas Valloonia vaid paar tuhat inimest (Fourons'i omavalitsusüksuses elas kokku umbes 4000 inimest). Samade reformide käigus toimus ka üks teine oluline muutus piirkondade koosseisus – Flandria kaotas Mouscron-Comines'i omavalitsusüksuse, mis eelnevalt kuulus Lääne-Flandria provintsi. Selle liikumise tulemusena kuulus Mouscron-Comines nüüd Hainaut provintsi alla Valloonias. Tähelepanuväärne on asjaolu, et antud omavalitsusüksuses elas umbes 71 000 inimest – üle 17 korra rohkem kui Fourons'is. Muudatus toimus suhteliselt rahumeelselt, ilma suurte rahunusteta. Järgnevatel kümnenditel kasutasid vallooned väga selektiivselt just Fourons'i kaotamist ettekäändena protesteerimiseks. Valloonte meelest näitas Flandria sellise käitumisega oma ignorantsust kohaliku, täpsemalt prantsusekeelse, elanikkonna soovide

¹¹¹ Rillaerts. La frontière linguistique, 1878-1963, lk 67-68

vastu.¹¹²

Kui 1978. aastal ähvardati üks Fourons'i prantsusekeelne kool kinni panna, kerkis rahuolematute lastevanemate seast esile talupidaja José Happart. Happart võitis 1982. aastal ka linnasisesed valimised. Tema valimisprogramm seisnes Fourons'i uuesti Liège'iga liitmisel, mis talle ka linnapea koha oleks pidanud tooma. Flaamikeelsed ametnikud tõid välja argumendi, et Happart siiski ei sobi linnapeaks, kuna tema flaami keele oskus pole piisavalt hea. Selline tegelikult igati legaalselt rahvalt mandaadi saanud saadiku kunstlik võimult eemalehoidmine tekitas vallooni ja flaamide jaoks erinevad sümboolsed tähendused. Fourons'i tüli sümboolsus on laiahaardelisem kui vaid ühe linna juhtimise seaduslikud vastuolud. Vallooniid tõlgendasid seda konflikti kui kasvava flaami kogukonna jätkuvat survet nende keelele ja kultuurile. Flaamid aga nägid olukorras prantsusekeelse kogukonna jätkuvat vastumeelsust rääkida flaami keelt.¹¹³

6.2 Leuveni konflikt

Leuveni (pr. keeles Louvain) ülikool oli alates kahe maailmasõja vahelisest ajast nii flaami- kui prantsusekeelne. Pooled ülikooliga seotud inimestest olid frankofooniid ja moodustasid märkimisväärse osa ülikoolilinnaku eliidist.¹¹⁴ 1962. aastal korraldasid Leuveni ülikoolis õppivad flaamid protesti prantsusekeelse õppe vastu. Kuigi katoliku kirik, mille vaimulikud ülikooli juhtisid, üritas üliõpilasi kompromissile üles kutsuda, keeldusid flaamid läbirääkimistest. Järgneval kuuel aastal esines vägivaldajuhtumideid ja õppejõudude streike. Manhès järgi näitas selline mentaliteet flaamide pikaajalist vastumeelsust vallooniid vastu ja tahet „olla lõpuks omaette“.¹¹⁵ Konflikt lahenes 1968. aastal uue ülikooli Louvain-la-Neuve'i (pr. keeles „uus Leuven“) Valloonia pinnal rajamisega. Louvain-la-Neuve ehitati 25km kaugusele Leuvenist, Ottignies'sse põllumaale. Kurioosumiks on asjaolu, et ülikooli raamatukogu jaotati kaheks raamatute registrinumbrite põhjal – paaris numbrid läksid Louvain-la-Neuve'i ja paaritud numbrid jäid Leuvenisse.¹¹⁶

¹¹² McRae. Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium lk 153

¹¹³ Hecking. Flamen und Wallonen: Fremde Nachbarn im Hause Belgien?, lk 95

¹¹⁴ Ruys. Les Flamands, un peuple en mouvement, une nation en devenir, lk 176

¹¹⁵ Manhès. Histoire des Belges et de la Belgique, lk 174

¹¹⁶ Mnookin. Ethnic Conflicts: Flemings & Walloons, Palestinians & Israelis, lk 103

Selline tegelikult täiesti kasutu kompromissi leidmine on tüüpiline belgiapärase probleemidega toimetulek. Kui piiblilugu kuningas Solomoni õigusemõistmisest on õpetlik jutt, et targem annab järele, siis Belgia sisepoliitikas piltlikult tihti lõigataksegi laps lihtsalt pooleks. Kahjuks jõutakse sellise lahendusega võikasse olukorda, millest naised kuningas Solomoni ees pidid aru saama – mõlemad saavad küll pool imikust, aga last enam pole. Raamatuid küll otseselt pooleks ei lõigatud, kuid arvata võib, et nii mõnigi raamatute sari lahutati meelevaldselt.

McRae arvates illustreerib Leuveni konflikt järjekordselt suurepäraselt seda, kuidas Belgias võib pelgalt regionaalse iseloomuga probleem kasvada kiiresti üleriigiliseks sisepoliitiliseks kriisiks. Louvain-la-Neuve'i ülikooli rajamisega ei otsitud lahendusi akadeemilistele probleemidele, vaid konflikti olemus oli puhtalt poliitiline.¹¹⁷ Sellist järeldust kinnitab fakt, et Leuveni ülikooli kriisi tõttu astus veebruaris 1968 tagasi terve Belgia valitsus. Esmakordselt Belgia ajaloo jooksul põhjustas flaamimeelne liikumine valitsuse kukkumise.

6.3 Meedia ja muu keeleline koostöö

Meediat, nagu kõikides teistes demokraatlikes riikides, omab Belgias olulist mõjuvõimu. Muidugi võimendab kõik meedias kajastatu sisekonflikte veel omakorda. Õli lisab aga tulle asjaolu, et ka kõik infokanalid on alates 1960. aastast lõhnenud kolmeks – prantsuse-, flaami- ja saksakeelne meedia.¹¹⁸ Meedia edastab keerulised seaduseelnõud, valitsuse otsused ja poliitikute pikad kõned tavainimesele arusaadavas keeles. Lihtsusel on aga oma hind – igasugune tõlgendus mingist algallikast on alati subjektiivne. Iga piirkonna infokanalid edastavad informatsiooni vastavalt sellisele vaatenurgale, mis kohalikus elanikkonnas huvi tekitab. Teisisõnu, mida skandaalsemalt ja ühekülgselt vastasseisu teise piirkonnaga esitletakse, seda populaarsem on telekanal või raadiojaam. Kallutatusele lisaks on eraldi meediakanalitel veel erinevad rõhupunktid, millele nende arvates tuleb tähelepanu pöörata. Ühe piirkonna jaoks tähtis uudis ei pruugi teise piirkonna meediakanalitesse üldse jõuda. Informatsiooni regionaalne selektiivsus suurendab kahe piirkonna eraldatust ühiskondlikul tasemel.

¹¹⁷ McRae. Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium, lk 116

¹¹⁸ Samas, lk 162-163

1980ndate üheks oluliseks keeleliseks pöördepunktiks Flandria ja flaami keele jaoks oli Hollandi ja Belgia valitsuste projekt *Taalunie*, mille eesmärk oli edendada koos flaami ja hollandi keelt. Prantsusekeelne Valloonia samal ajal aga ei osalenud mingis kahepoolses keeleprogrammis Prantsusmaaga. Keele standardkasutus oli nii, nagu Prantsusmaal oli kehtestatud.¹¹⁹ Muidugi on Belgia prantsuse keeles sajanditega välja kujunenud keelelised eripärad, mis ei vasta tingimata prantsuse keele ametlikele standarditele. Prantsusmaa lingvistid pole aga näidanud üles olulist initsiatiivi teha koostööd Belgia keeleteadlastega, et kahe riigi prantsuse keele eripärasid ühtlustada. Vastupidi, belglased pidid lausa võitlema, et nende prantsuse keel üldse aktsepteeritav oleks. Seetõttu oli Valloonia veel omakorda isoleeritud – nende keel oli küll „suurem“ selle poolest, et kui suur osa maalima rahvastikust seda kasutas, kuid oma lähimad naabrid nendega erilisi sõprussuhteid luua ei soovinud. Selline olukord andis Flandriale vaid enesekindlust ja uhkust juurde.

¹¹⁹ Krämer. Der innere Konflikt in Belgien: Sprache und Politik, lk 42-43

KOKKUVÕTE

Belgia kuningriigi keerulisest ajaloost on käesolevas töös käsitletud 50 aastat õigupoolest ühed rahulikumad. Kahe maailmasõja ja poliitiliselt keerukate 2000aastate kõrval on samm sammult föderaliseerumine olnud üsna rahulik ja mõistlik protsess. Teisalt on riigireformideni jõutud ikkagi mingite ühiskonnas toimunud arengute tulemusel. Õigemini, need protsessid on viinud konfliktideni, mille tagajärjel on riigijuhid jõudnud seisukohale, et midagi peab muutuma. 20. sajandi keskpaiga ja lõpu põhiprobleemiks oli vallooni ja flaamide omavahelised suhted ja kuidas nendega valitsuse tasandil toime tulla. Need konfliktid on järjest tõsisemaks ja keerukamaks läinud, ametlikult nendega toimetulek aga läbivalt samale tasemele jäänud. Võrdluses teiste sarnaste mitmerahvusliste ühiskondadega, kus konfliktid viivad pahatihti veriste kokkupõrgeteni iga nädal, on Belgia muidugi väga kompromissialdis ja rahulik riik. Samas on selline kohati passiivne lähenemine viinud 21. sajandi teisel kümnendil siseriiklikku julgeolekut ohustavate olukordadeni, nagu töö sissejuhatuses mainitud sai.

Föderaliseerumisprotsess iseenesest jätab stiihilise mulje. Esimesed sammud ja reformid tehti vastavalt hetkeolukorrale, mitte mingit kindlat strateegiat järgides. Iga reformiga tuldi vastu mõne konkreetse grupi nõudmistele, selle asemel, et algusest peale pikemaajaline plaan välja töötada. Piirkondadele anti järk järgult rohkem võimu, aga keskvalitsuse koorem ei vähenenud. Kuna kompetentse jagati regionaalsele tasandile osa kaupa ja mitte kõik korraga, pidi iga võimutasand ikkagi nende samade kompetentsidega tegelema. Tegeleti tulekahju kustutamiseks, mitte maja tulekindlaks tegemisega. Mitmed valukohad nagu Brüssel jäid aastateks õhku rippuma ja tekitasid veel rohkem trotsi poliitikute vastu. Mitmete valitsuste kukkumine annab märku ebastabiilsusest. Veelgi enam, sellises olukorras pole erakondadel motivatsiooni välja töötada pikemaajalisi strateegiaid riigi heaoluks, sest võimul püsimine pole garanteeritud. Samuti pole kindel, kas mingi konkreetse plaani väljatöötamisel järgmine koalitsioon seda üldse järgiks. Efektiivsete reformide elluviimisel tuleb tihti võtta vastu ebapopulaarseid otsuseid mõlema piirkonna elanikkonna silmis. Ükski partei ei soovinud riskida sellega, et kaotab oma valijaskonna hääled võttes vastu palju ebameeldivaid (mis siis et vajalikke) otsuseid.

Kindla sihita on ka kompromisside leidmine keelegruppide omavaheliste tülide lahendamisel. Kumbagi osapoolt ei tahtud alt vedada ja seetõttu pakuti mõlemale mingi kompensatsioon. Kahjuks viis see tihti olukorrani, kus kumbki pool ei saanud reaalselt mingit kasu. Matemaatikas ja majandusteaduses kasutatud mänguteooria järgi on tegemist nullsummamänguga – kumbki pool ei anna järgi, seega mõlemad kaotavad. Ühe poole järeleandmisel võidaks teine palju rohkem. Sellise stsenaariumi järgi toimides oleks esialgu omalt poolt järeleandmisi teinud osapoolel õigus küsida järgmine kord midagi jälle endale. Mõlema osapoole kangekaelsus seisnes asjaolus, et ametiüksused, kes tüliküsimusi lahendama pidid, olid kas ühe või teise keelegrupi esindajad, st erapoolikud. Puudus neutraalne vahekohtunik, kes läbirääkimisi oleks läbi viinud ja ratsionaalse otsuse vastu võtnud.

Belgia föderalism on maailmas unikaalne ja klassikalisest föderaalriigist on Belgia kaugel. Sellise süsteemi eripärad on kujunenud kindlasti antud töös analüüsitud ajalooliste tendentside mõjutusel. Siiski on veel palju erinevaid faktoreid, mis on aidanud sellist erikujulist föderalismil areneda selliseks nagu tänapäeva Belgias. Belgia föderalismi eripära võrreldes teiste sarnase riigikorraga maadega avaneb autoril loodetavasti võimalus kirjutada mõnes järgnevas uurimustöös. Samuti loodab autor kunagi analüüsida Eesti dualistlikku ühiskonda võrdluses Belgiaga. Nagu antud tööst on selgunud, siis autor suhtuks kriitiliselt belgiapärase föderalismi rakendamisse Eesti riigikorda. Kindlasti on aga Belgia riigikorraldusest nii Eestil kui teistel riikidel midagi õppida – kuigi palju kompromisse tunduvad ebaratsionaalsed ja lausa tobedad, siis on imetlusväärne Belgia poliitika sihikindlus alati kõikide huvide arvestada ja motiveeritus midagi koguaeg paremaks teha.

RÉSUMÉ

Les conflits intérieurs en Belgique entre les Wallons et les Flamands pendant les années 1945-1993

Avec la réforme de l'État de 1993 la Belgique est devenue un État fédéral. Le pays est divisé en trois régions – la Wallonie au sud, la Flandre au nord et Bruxelles-Capitale au centre du pays. Bruxelles, étant un cas particulier, se situe en fait dans la région de la Flandre mais ne fait pas partie de cette région. Sauf que la capitale de la région Flandre est aussi Bruxelles (par contre, la capitale de la Wallonie est Namur). Il existe aussi des communautés – la communauté française, la communauté flamande et la communauté germanophone. Ces entités ne coïncident pas entièrement avec les régions. Bruxelles fait partie de la communauté française, mais se situe dans la Flandre, la communauté germanophone fait partie de la Wallonie mais n'appartenait pas à la communauté française. Ce complexe système d'État est développé pendant le procès de fédéralisation et essaie de contenter tous les groupes en même temps, càd personne.

Les Belges comme un peuple n'ont jamais existé. Cette nation n'a jamais vécu une histoire commune – quand la Belgique a gagné son indépendance à 1831, les grands pays de l'Europe voulaient construire un État tampon entre la France et la Prusse. L'initiative venait des Wallons, soit la révolution est menée par la bourgeoisie francophone. Le nouveaux pays était donc dirigé par les Wallons, les Flamands étaient les paysans. La raison pour laquelle les conflits linguistiques ne surfacent que dans le 20. Siècle est parce que les Flamands ont toujours parlé le français – c'était la garantie pour faire carrière. La plupart des Flamands étaient bilingues, les Wallons au contraire unilingues avec des connaissances d'allemand ou d'anglais – dans les meilleurs cas. Une fois que Flandre a commencé à gagner plus de l'autonomie et a commencé à s'identifier comme une nation, les francophones ne changeaient pas leurs attitudes à l'égard du néerlandais. Ce changement de mentalité par les Flamands et manque de volonté de changer du tout par les Wallons a mis une base pour les conflits linguistiques de 20. Siècle. Avec le déclin économique de la Wallonie et une croissance économique remarquable de la Flandre, les différences entre les deux régions sont devenues évidentes au point où les conflits étaient inévitables.

Le système des partis politiques a ses particularités – par exemple pour chaque parti en Wallonie il existe aussi le même parti en Flandre. Ce système des partis fonctionne comme ça depuis les années 1960 et 1970. De plus, les deux partis ne communiquent pas entre eux et les électeurs qui ont voté pour les socialistes en Flandre ne peuvent pas faire responsable les socialistes en Wallonie. La Belgique est arrivée à ce système des partis grâce au procès de fédéralisation. Quand les régions ont de plus en plus d'autonomie, les politiciens ne veulent ou peuvent pas représenter les électeurs de tout le pays, ce serait inutile. Cette situation a séparé encore plus les deux groupes linguistiques.

Il n'existe pas beaucoup d'ouvrages sur la Belgique en Estonien. Il y a encore moins d'ouvrages sur ce problème particulier, ce qui est un peu étonnant – en Estonie il existe aussi une minorité importante qui voudrait gagner plus d'autonomie. Au début l'auteur espérait se tirer des parallèles avec l'Estonie et analyser la possibilité de peut-être appliquer ce système en Estonie. Au cours de l'écriture, elle a pris conscience que ce système en question n'allait pas fonctionner en Estonie. Malgré les efforts de résoudre les problèmes entre les deux groupes de manière pacifique, les compromis sont souvent dépourvu de raison et s'étaient conduits juste pour donner l'un ou l'autre groupe quelque chose. Le procès de fédéralisation était inorganisé: le problème de Bruxelles bilingue non résolu pendant presque 20 ans, on n'a commencé de résoudre des problèmes que s'ils apparaissent etc. Les autorités essayent de réparer la maison à place de renforcer le fondement.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Arblaster, Paul. A History of the Low Countries. New York: Palgrave Macmillan 2006

Berge, Frank; Grasse, Alexander. Belgien – Zerfall oder föderales Zukunftsmodell? Opladen: Leske + Budrich 2003

Billiet, Jaak; Maddens, Bart. Belgische Gesellschaft und die 'Gemeinschaften'. - Koll, Johannes, koos. Belgien. Geschichte, Politik, Kultur, Wirtschaft. Münster: Aschendorff Verlag 2007, lk 121-147, lk 126

Bitsch, Marie-Therèse. Histoire de la Belgique: De l'Antiquité à nos jours. Bruxelles: Éditions Complexe 2004

Braembussche, Antoon van den. The Silence of Belgium: Taboo and Trauma in Belgian Memory. - Yale French Studies 2002, nr 102, lk 35-52

Brzinski, Joanne, Bay. Changing Forms of Federalism and Party Electoral Strategies: Belgium and the European Union. - Publius 1999, nr 1, lk 45-70

Colard, Alain; Vandermotten, Christian. Atlas économique de la Belgique – Economische Atlas van België – Economic atlas of Belgium. Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles 1995

Dubois, Jacques; Harshav, Barbara. Wallonia: The Will to Remember. - Yale French Studies 2002, nr 102, lk 53-67

Dumont, Georges-Henry. Chronologie de la Belgique. Bruxelles: Le Cri édition 2005

De Coorebyter, Vincent. Clivages et partis en Belgique. Bruxelles: CRISP 2008, 15 nr. 2000, lk 7-95

De Winter, Lieven. La recherche sur les identités ethno-territoriales en Belgique. – Revue internationale de politique comparée 2007, 4, vol. 14, lk 575-595

- Fitzmaurice, John. *The Politics of Belgium*. New York: St. Martin's Press 1983
- Hattenhauer, Hans. *Euroopa õigusajalugu*. Tallinn: Juura 2007
- Hecking, Claus. *Das politische System*. - Koll, Johannes, koos. *Belgien. Geschichte, Politik, Kultur, Wirtschaft*. Münster: Aschendorff Verlag 2007, lk 45-72
- Hecking, Claus. *Flamen und Wallonen: Fremde Nachbarn im Hause Belgien?* Berlin: dissertation.de 2002
- Jamart, Annick. *Belgique, un séparatisme qui ne dit pas son nom?* *Esprit* 2008, 3 märts/aprill, lk 183-210
- Judt, Tony. *Postwar: A History of Europe Since 1945*. London: Vintage Books 2005
- Koll, Johannes. *Geschichtlicher Überblick*. - Koll, Johannes, koos. *Belgien. Geschichte, Politik, Kultur, Wirtschaft*. Münster: Aschendorff Verlag 2007, lk 5-44
- Krämer, Philipp. *Der innere Konflikt in Belgien: Sprache und Politik*. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller Aktiengesellschaft & Co. KG 2010
- Lijphart, Arend. *Demokraatia mustrid*. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu 2009
- Luyten, Dirk; Govaert, Serge. *L'économie et le mouvement flamand*. Bruxelles: CRISP 2010, 31 nr. 2076, lk 5-46
- Manhès, Yves. *Histoire des Belges et de la Belgique*. Cahors: Vuibert 2005
- McRae, Kenneth, D. *Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Belgium*. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press 1986
- Mnookin, Robert, H. *Ethnic Conflicts: Flemings & Walloons, Palestinians & Israelis*. - *Daedalus* 2007, nr 1, lk 103-119
- Pagano, Giuseppe; Vandernoot, Julien; Tyrant, Thomas. *Vingt ans de solidarité entre les entités fédérées (1989-2009)*. Bruxelles: CRISP 2011, 37 nr. 2122, lk 1-40

Rillaerts, Stéphane. La frontière linguistique, 1878-1963. Bruxelles: CRISP 2010, 24-25 nr. 2069-2070, lk 7-106

Ruys, Manu. Les Flamands, un peuple en mouvement, une nation en devenir. Tielt: Lannoo 1973

Swenden, Wilfried. Asymmetric Federalism and Coalition-Making in Belgium. Oxford University Press 2002, nr 3, lk 67-87

Vandermotten, Christian. Die Geographie. - Koll, Johannes, koos. Belgien. Geschichte, Politik, Kultur, Wirtschaft. Münster: Aschendorff Verlag 2007, lk 73-99

Wieger, Axel. Beneluxstaaten. Darmstadt: WBG 2008

Witte, Els; Craeybeckx, Jan; Meynen, Alain. Politieke Geschiedenis van België: van 1830 tot heden. Antwerpen: Standaard Uitgeverij 1990

Witte, Els; Van Velthoven, Harry. Les querelles linguistiques en Belgique. Bruxelles: Le Cri édition 2011

Witte, Els; Van Velthoven, Harry. Sprache und Politik. Bruxelles: VUB University Press 1999

Internet:

Euroopa Liidu kodulehekül: Belgia kuningriik – Üldandmed.

<http://www.vm.ee/?q=node/4575>, vaadatud 02.05.2014

Välisministeeriumi kodulehekül: Belgia kuningriik – Üldandmed.

<http://www.vm.ee/?q=node/4575>, vaadatud 02.05.2014

Belgia ametlik kodulehekül: The first and second state reform.

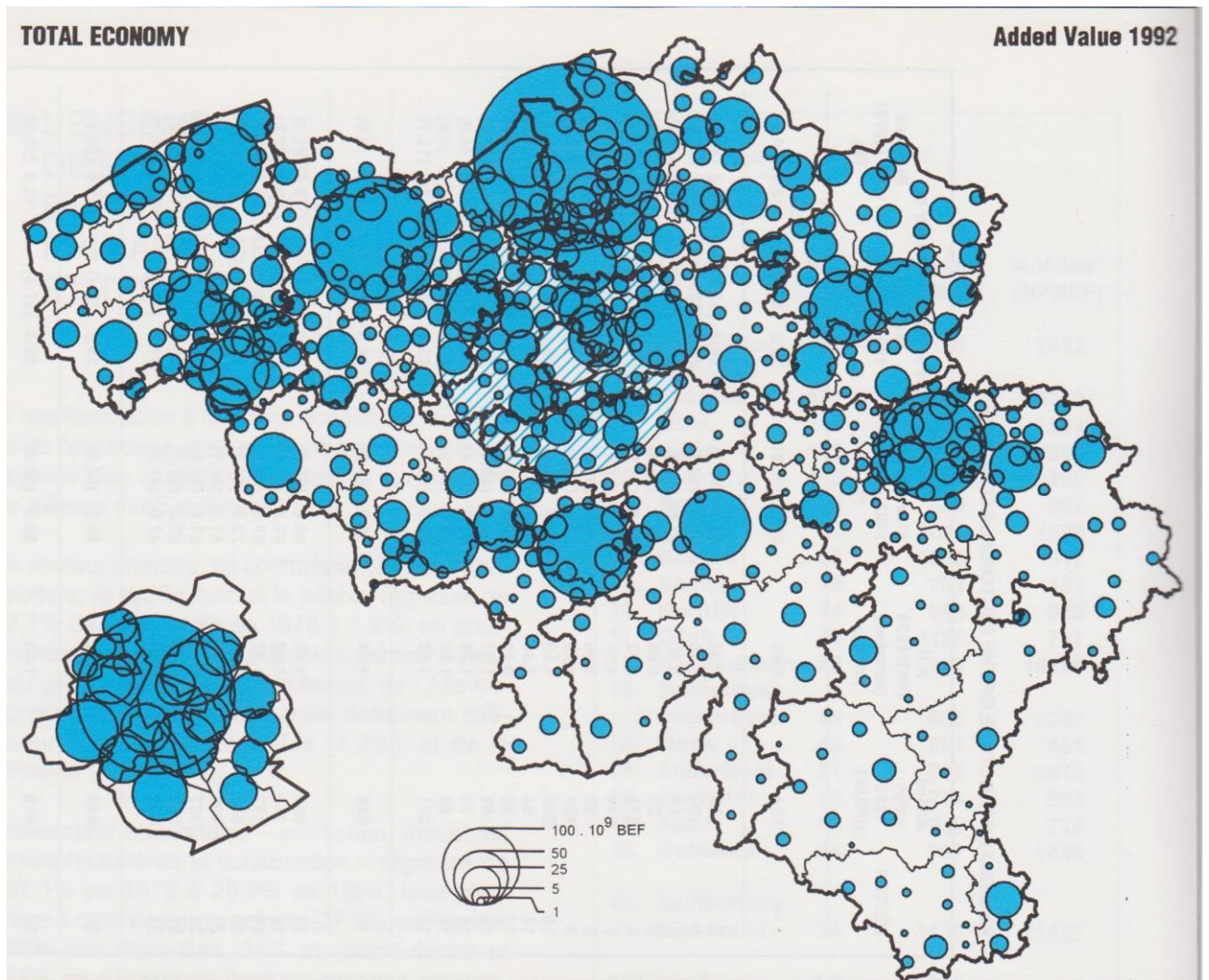
http://www.belgium.be/en/about_belgium/country/history/belgium_from_1830/formation_federal_state/first_and_second_reform_of_state/, vaadatud 6.12.12

Belgia ametlik kodulehekül: The third and fourth state reform.

http://www.belgium.be/en/about_belgium/country/history/belgium_from_1830/formation_federal_state/third_and_fourth_reform_of_state/, vaadatud 6.12.12

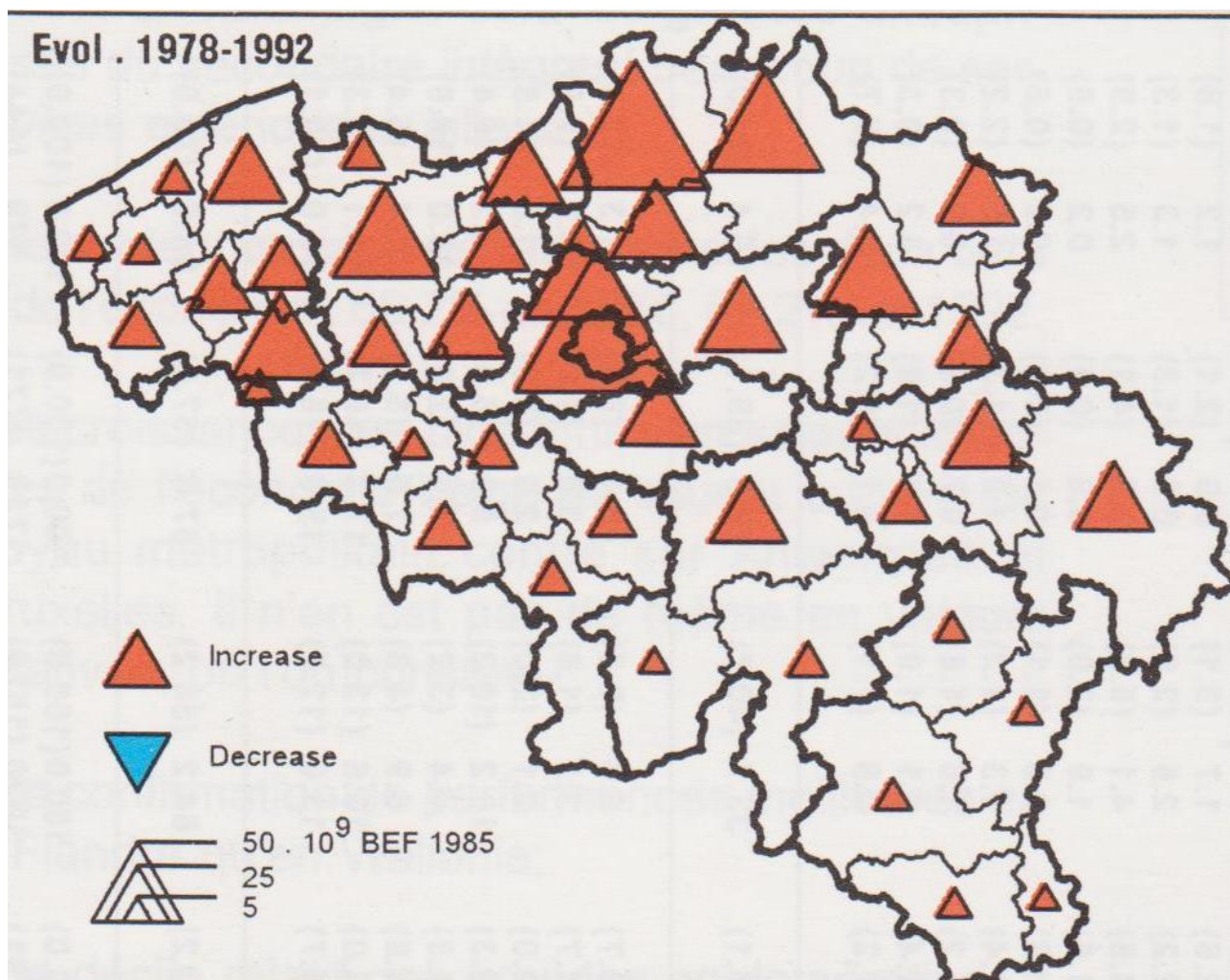
LISAD

Lisa 1 – Belgia majandus. Lisandväärtus 1992¹²⁰

¹²⁰ Colard, Vanderhoff. Atlas économique de la Belgique – Economische Atlas van België – Economic atlas of Belgium, lk 110

Lisa 2 – Majanduse areng aastatel 1978-1992¹²¹

¹²¹ Colard, Vanderhoff. Atlas économique de la Belgique – Economische Atlas van België – Economic atlas of Belgium, lk 110

Lisa 3: Belgia haldusjaotus

TASAND	INSTITUTSIOONID					
Föderaalne	Föderaalvalitsus (Esindajatekoda ja Senat)					
Kogukonnad	Saksakeelne kogukond		Prantsusekeelne kogukond		Flaamikeelne kogukond ja piirkond	
Piirkonnad	Valloonia piirkond		Brüsseli piirkond			
Keelepiirkonnad	Saksa ükskeelne	Prantsuse ükskeelne	Prantsuse ükskeelne eritingimustega	Prantsuse/flaami kakskeelne	Flaami ükskeelne eritingimustega	Flaami ükskeelne
Provintsid	Liège	Namur Hainaut Luxembourg Valloonia Brabant		(Brüsselil pole provintsi)	Antwerpen Flaami Brabant Limburg Ida-Flandria Lääne-Flandria	
Kohalikud omavalitsused	Saksa ükskeelne	Prantsuse ükskeelne ja kohalikud omavalitsused eritingimustega flaamikeelsele elanikkonnale		19 kakskeelset Brüsseli kohalikku omavalitsusüksust	Flaami ükskeelne ja kohalikud omavalitsused eritingimustega prantsusekeelsele elanikkonnale	

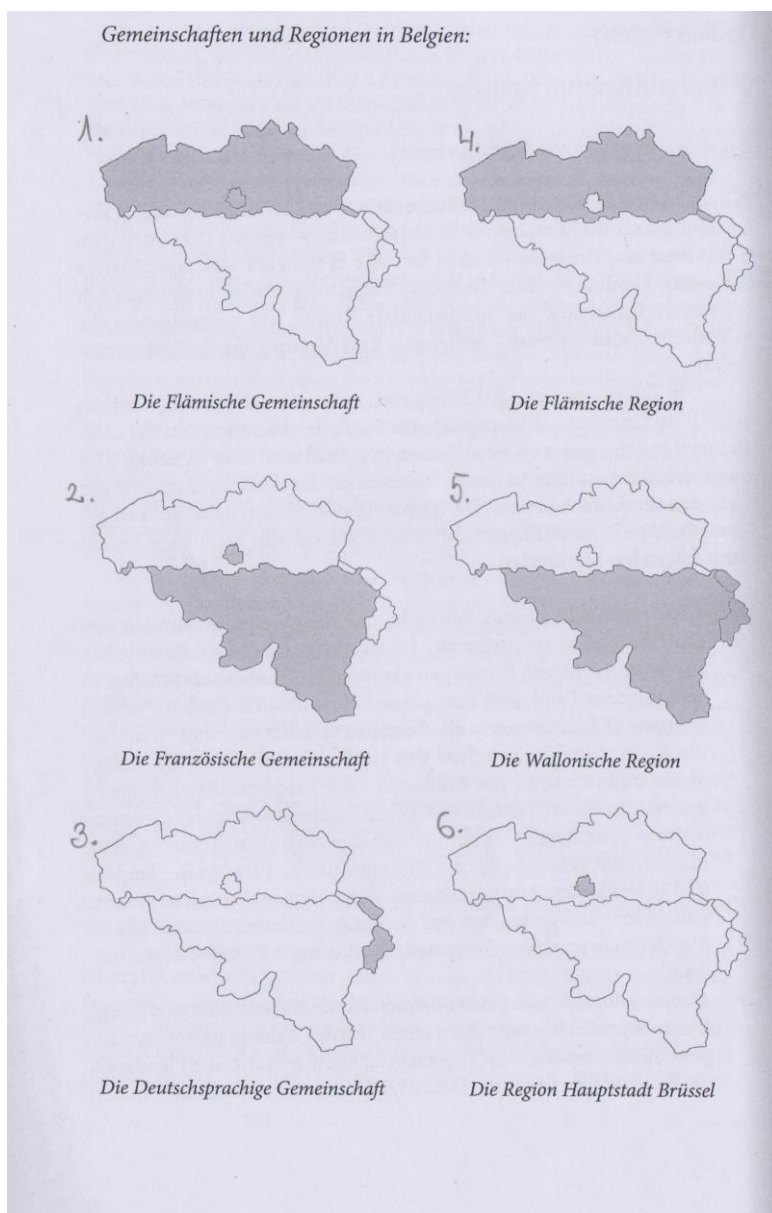
Tabel on tõlgitud Claus Heckingi artikli põhjal¹²², tõlkes on kasutatud Välisministeeriumi¹²³ ja Euroopa Liidu¹²⁴ kodulehekülgede abi.

¹²² Hecking. Das politische System, lk 50

¹²³ Belgia kuningriik – Üldandmed. <http://www.vm.ee/?q=node/4575>, vaadatud 02.05.2014

¹²⁴ Belgia. http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/belgium/index_et.htm, vaadatud 02.05.2014

Lisa 4: Belgia haldusjaotuse kaardid¹²⁵

1. Flaamikeelne kogukond
2. Prantsusekeelne kogukond
3. Saksakeelne kogukond
4. Flaami piirkond
5. Valloonia piirkond
6. Pealinn-Brüsseli piirkond

¹²⁵ Hecking. Das politische System, lk 46

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Maria Sootak (sünnikuupäev: 29.10.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Belgia sisekonfliktid vallooniide ja flaamide vahel aastatel 1945-1993“, mille juhendaja on Olaf Mertelsmann
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 19.05.2014